

cărți mici (5) idei mari

MURRAY N. ROTHBARD

ȘCOALA AUSTRIACĂ
și
PARADIGMELE ECONOMICE

**ȘCOALA AUSTRIACĂ ȘI
PARADIGMELE ECONOMICE**

Institutul Ludwig von Mises România mulțumește membrilor și donatorilor săi pentru generozitatea cu care au făcut posibilă apariția acestei cărți și în special susținătorilor:

Netopia Payments
Radu Țaica, *Vector Capital*
Adrian Costina
Vlad Gheorghe
Mihai Macovei
Marius Ceterchi
Radu George Isaic
Cristian Enache
Ionuț Cristian Șerbu
Manuela Bălan
Anonim

cărți mici · idei mari

ȘCOALA AUSTRIACĂ ȘI
PARADIGMELE ECONOMICE

de
Murray N. Rothbard

Cuvânt înainte de
Tudor Gherasim Smirna

MisesRo

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROTHBARD, MURRAY N.

Școala austriacă și paradigmele economice / de Murray N. Rothbard ; cuv. înainte de Tudor Gherasim Smirna. – București : Editura Institutului Ludwig von Mises România, 2022

ISBN 978-606-95426-1-3

I. Smirna, Tudor Gherasim (pref.)

330

The Present State of Austrian Economics, lucrare prezentată în cadrul Tenth Anniversary Scholars' Conference of the Ludwig von Mises Institute, October 9, 1992.

Traducere de Costel Stăvărache și Tudor Gherasim Smirna

Ediție prefațată și îngrijită de Tudor Gherasim Smirna

© 2022 Institutul Ludwig von Mises România

mises.ro | contact@mises.ro | mises.ro/librarie

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	vii
ȘCOALA AUSTRIACĂ ȘI PARADIGMELE ECONOMICE	13
PARADIGMELE ȘI TEORIA WHIG DESPRE ISTORIA ȘTIINȚEI ·	21
NOUA METODOLOGIE ȘI ÎNFLORIREA ERORILOR „AUSTRIECE”	26
PRAXEOLOGIA MISESIANĂ VERSUS PARADIGMELE CONCURENTE	33
<i>Subiectivismul</i>	35
<i>Cunoaștere și incertitudine</i>	37
<i>Cunoașterea și rolul antreprenorului</i>	46
PROCESUL DE PIAȚĂ ȘI ECHILIBRUL	53
<i>Coordonarea planurilor sau a prețurilor?</i>	61
<i>Cunoașterea și calculul socialist</i>	65
<i>Rățiune: schimb, intenție și design</i>	74
MACROECONOMIA NON-MISESIANĂ: BANI AUTENTICI SAU CONTRAFĂCUȚI?	98
EPILOG: RENAȘTEREA AUSTRIACĂ MODERNĂ	126

CUVÂNT ÎNAINTE

de

Tudor Gherasim Smirna

O definiție înseamnă clarificarea genului proximal și a diferenței specifice. În acest text – care a fost inițial prezentat la a 10-a Conferință Aniversară a Cercetătorilor, organizată de Institutul Ludwig von Mises din Auburn, Alabama, pe 9 octombrie 1992, și care este capitolul 10 al volumului *Controverse economice*, în pregătire la Institutul Mises România – Rothbard definește metodologia și praxeologia Școlii austriece. Face acest lucru pentru a distinge atât între paradigmele din afara curentului numit de regulă Școala austriacă, dar și între paradigmele care se distingeau în interiorul Școlii austriece la momentul scrierii.

O retrasare a granițelor dintre Școala austriacă de economie și *mainstream*-ul gândirii econo-

mice nu era ceva nemaiauzit atunci când a scris Rothbard acest text. Însă miza turului de orizont era nu atât cernerea grâului de neghina din afara curentului austriac, cât de cea din interior.

Rothbard percepea o serie de intruziuni ilegiti-me în gândirea Școlii austriece și riscul ca direcția sa să fie deviată și substanța Școlii să se dilueze, chiar să se piardă. A considerat că e momentul să spună niște adevăruri incomode, dar imperios necesare. Cititorul poate simți o tensiune în demersul rothbardian. Tonul criticilor poate fi chiar strident câteodată. Cred că acest spirit marțial se datorează exclusiv binecunoscutei pasiuni a lui Rothbard pentru adevăr.

În orice caz, dacă cititorul este de acord cu concluziile rothbardiene pe de-a-ntregul, sau dacă nu, această carte mică dă ocazia unei recapitulări a principalelor teorii, domenii și probleme ale Școlii austriece de economie. Este utilă atât pentru cercetătorul avansat, care are ocazia revizitării unor distincții și nuanțe între curentele interioare, cât și pentru începătorul care poate dobândi o perspectivă sinoptică asupra Școlii austriece la final de secol XX.

Fie că vorbim despre metodologie, subiectivism, teoria antreprenorului, procesul de piață, conceptul echilibrului și rolul său, formarea prețurilor, problema calculului economic, raționalitatea acțiunii sau teoria monedei, a ciclului economic și activității bancare, studiul de față reprezintă un ghid binevenit și folositor.

**ȘCOALA AUSTRIACĂ ȘI
PARADIGMELE ECONOMICE**

In ultimele două decenii a existat o aparentă sofisticare metodologică în lumea economiei. Până în 1970 un formalism walrasian orb domina total microeconomia, în timp ce keynesianismul triumfător domina macroeconomia, toate fiind legate împreună de epistemologia empiristă arogantă și nechibzuită a pozitivismului logic. Atât sinteza micro, cât și cea macro din paradigma neoclasică sunt întrupate în lucrarea lui Paul Samuelson, în timp ce metodologia pozitivistă s-a consacrat prin articolul faimos al lui Milton Friedman din 1953 și prin opera mai târzie a lui Mark Blaug.¹

Din acel punct, paradigma pozitivistă domi-

¹ Pentru scopurile mele ignor presupusa prăpastie dintre pozitivismul timpurii, cu accentul lor pe „verificabili-

nantă a fost abandonată pentru a fi înlocuită cu o tonică „situație de criză” aproape haotică în metodologia științei economice.

În ultimele două decenii au apărut o duzină, dacă nu cumva sute, de școli de gândire economică. Din nefericire, paradigmele ortodoxe din macro și îndeosebi din micro sunt încă dominante, deși mai puțin agresiv decât înainte; situația de criză din metodologie nu s-a transmis încă în ariile de analiză concretă unde economiștii își câștigă traiul. Totuși, dacă metodologia este în fierbere, fortăreața analizei problemelor concrete va urma curând.

Deteriorarea paradigmei neoclasice dominante începută în anii 1970 are mai multe cauze. Cred

tate” și popperieni, cu accentul lor pus pe „falsificabilitate”. Pentru cei din afara cercului empirismului logic, această dispută pare mai degrabă o ceartă în familie decât o sciziune epistemologică fundamentală. Singurul punct de interes aici e că popperienii sunt mai nihilști și de aceea chiar mai puțin satisfăcători decât pozitivistii inițiali, care cel puțin permit verificarea mai degrabă decât „absența falsificării”.

Pentru o discuție scilicet și incisivă și o demolare a poziției pozitiviste pe mai multe niveluri vezi David Gordon, *The Philosophical Origins of Austrian Economics* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1993).

că factorul principal e colapsul sistemului keynesian la emergența primei recesiuni inflaționiste din 1973–74, o anomalie care a marcat fiecare recesiune de atunci. Recesiunea inflaționistă de la începutul anilor 1970² a fost un șoc din două motive:

(1) în modelul keynesian se presupune că recesiunile sunt provocate de cheltuieli prea mici iar inflația de cheltuieli prea mari; cum apar atunci ambele în același timp? Și ce poate face politica fiscală (sau chiar monetară) pentru combaterea lor? și (2) se presupunea că intervenția și planificarea etatistă a politicilor fiscale și a „economiei creșterii” din 1960 au eliminat ciclurile economi-

² De fapt, recesiunea inflaționistă a apărut prima oară în timpul avântului inflaționist din 1933–37, care a avut loc într-o depresie puternică. Însă deoarece originile depresiei din 1929–33 aparent nu erau inflaționiste, acest episod a fost considerat o anomalie și irelevant pentru ciclurile viitoare. În plus, prețurile au început să urce, dar numai ușor, în timpul recesiunii din 1957–58, un vestitor important și neglijat al lucrurilor care aveau să urmeze. În 1966 a existat iarăși o recesiune fără căderea obișnuită a prețurilor, însă aceasta a fost ignorată deoarece episodul din 1966 nu a fost atât de puternic pentru a satisface criteriul pentru recesiune al veneratului Birou Național. Astfel, șocul din 1973–74 a venit ca un fulger din cer senin pentru profesie.

ce pentru a ne aduce, în jargonul naiv al *establishment*-ului economic de atunci, la ocuparea deplină fără inflație. Cursurile despre ciclurile economice erau scoase din curriculumul universitar; dacă ciclurile economice au fost depășite, aceste cursuri pot fi doar studii de anticar de istorie economică. Recesiunea inflaționistă severă din 1973–74, urmată de una și mai puternică din 1979–82, a distrus mitul dispariției ciclurilor economice.³ Dacă planificarea pentru creștere ajunsese să pară problematică și chiar contra-productivă, poate că planificarea guvernamentală în genere avea probleme severe; nu a fost o coincidență că anii 1970 au cunoscut o revenire a economiei de piață și a gândirii pro piața liberă printre economiști.

Cred că și renașterea teoriei economice austriece, care a avut loc cam în același timp, a fost parte din această deziluzie generală față de economia keynesiană și intervenția guvernamentală și din revenirea gândirii pro piață. Acordarea Premiului Nobel în economie lui F.A. Hayek în 1974 e creditată în general cu declanșarea scânte-

³ Am putea chiar spune despre ciclul economic așa cum marele Etienne Gilson spunea despre dreptul natural: „dreptul natural își înmormântează întotdeauna criticii”.

ii pentru revenirea austriacă. Sunt multe de spus despre această teză, având în vedere venerația superstițioasă cu care e privit Premiul Nobel de către profesia economiștilor. Dacă nu credem că economiștii suedezi care dau anual Nobelul sunt conduși doar de inspirație divină, trebuie să recunoaștem că acești domni reflectă ideile curente din profesia economiștilor din Suedia și din Europa ca întreg. După Al Doilea Război Mondial, profesia din Suedia, mai mult decât cea a colegilor din alte țări, a fost casa keynesianismului și a econometriei; și primele Premii Nobel, între 1969 și 1973, reflectă această înclinație. Nu e o întâmplare că Premiul Nobel al lui Hayek din 1974, împărțit în mod ironic cu rebelul stângist Gunnar Myrdal, a fost primul decernat unui economist pro piață.⁴ E de asemenea semnificativ că primul Nobel pro piață a mers la Hayek nu pentru abureala sa târzie legată de „ordinea spontană”, „cunoaștere”, „evoluție” etc, pentru care, din păcate, este admirat

⁴ Premiile Nobel precedente au fost acordate econometricienilor keynesieni Ragnar Frisch și Jan Tinbergen, Paul Samuelson, statisticienilor venitului național Simon Kuznets, Kenneth Arrow și John R. Hicks și planificatorului input—output Wassily W. Leontief.

de majoritatea austriecilor din prezent, ci pentru elaborarea sa asupra teoriei misesiene a ciclului economic, care era dominantă în Marea Britanie în anii 1930, pentru a fi măturată apoi, la sfârșitul anilor 1930, de marele ei inamic, Revoluția keynesiană. Acordarea primului Nobel pro piață anti-podului macro-teoriei keynesiene nu poate fi considerată o coincidență; aceasta simboliza sfârșitul dominanței incontestabile a paradigmei etatist-keynesiene din economie.⁵

Revenirea austriacă din 1974 a durat și s-a împământenit suficient pentru a se bucura de luxul primului ei istoric publicat, care a pus accentul pe conferința de o săptămână din South Royalton, Vermont, din 1974. Profesoara Karen Vaughn era o tânără participantă, devenită și un cronicar, dar din nefericire maniera în care a scris despre conferință și în general despre renașterea austri-

⁵ Unii dintre noi cred că nu e o coincidență că Hayek a primit premiul tocmai în 1974, la un an după moartea marelui său mentor, întemeietorul teoriei austriece a ciclului economic, Ludwig von Mises. Profesia economiștilor suedezi pare să se fi eliberat parțial în 1974, dar nu suficient pentru a acorda premiul unui „extremist” ideologic și metodologic consistent și fără compromisuri precum Ludwig von Mises.

acă este părtinitoare și complet nesatisfăcătoare. Unul din scopurile minore ale acestui articol, în cursul examinării critice a acestei renașteri și a stării curente a economiei austriece, e să analizeze și să corecteze consemnarea lui Vaughn.⁶

PARADIGMELE ȘI TEORIA WHIG DESPRE ISTORIA ȘTIINȚEI

Unul din aspectele bine-venite ale frământărilor metodologice din ultimii douăzeci de ani a fost renunțarea la ideea Whig dominantă din istoria științei. Potrivit ei, știința evoluează linear prin testarea ipotezelor și acumularea cunoașterii și prin abandonarea zgurii în așa fel încât cunoașterea științifică din ultimele manuale și articole academice din punctul t e întotdeauna și necesar mai mare decât la punctul $t-1$. Aceasta înseamnă că, întrucât disciplina științifică știe, să spunem, mai

⁶ Karen I. Vaughn, „*The Mengerian Roots of the Austrian Revival*” în *Carl Menger and His Legacy in Economics*, Bruce J. Caldwell, ed., Annual Supplement to Vol. 22 of *History of Political Economy* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1990): 395–405.

mult în 1983 decât în 1971 sau 1962, n-are sens să citim altceva decât ultimele manuale și articole academice dintr-o disciplină. Poate fi de interes istoric să citești în 1992 fizica sau chimia din 1956 să afli lucruri despre istoria unei perioade timpurii sau să vezi cum crește știința sau cum se influențează savanții, dar nu învățăm ceva esențial despre disciplină din lectura fizicii sau chimiei din trecut.

Această idee de un naiv optimism s-a perimat prin analiza scilicet a „paradigmelor” a lui Thomas Kuhn, care arată că această poveste e departe de adevăr chiar și în științele fizice. Chiar dacă suntem mai puțin relativişti decât Kuhn și credem că paradigmele ulterioare sunt de obicei superioare, mai apropiate de adevăr, celor anterioare, tot există o pierdere serioasă de cunoaștere în abandonarea vechilor paradigme sau cel puțin putem obține o cunoaștere serioasă din examinarea paradigmatelor anterioare. Dacă acest lucru e adevărat chiar și în științele fizice, *a fortiori* e cu atât mai adevărat în discipline non-experimentale ca filosofia și economia, unde, datorită erorii, accidentului sau părtinirii ideologice și politice,

o paradigmă ulterioară poate fi inferioară unora anterioare. Nu trebuie să existe prezumpția și cu atât mai puțin garanția că ulteriorul e mai bun în istoria gândirii economice.

Și cu toate acestea, atât observatorii Școlii austriece, cât și participanții, s-au întors involuntar și necritic la obișnuințele de gândire tipice pentru interpretarea Whig când discută sau evaluează contribuțiile Școlii austriece. Ei asumă necritic că ulteriorul e mai bun, adică, prin simplul fapt că lucrările lui Don Lavoie sau Ludwig M. Lachmann apar mai târziu decât cele ale lui Ludwig von Mises, ele trebuie să fie mai bune, sau, altfel spus, aceste contribuții ulterioare trebuie să constituie „dezvoltarea” și „creșterea” în domeniu. Totuși, dacă ulteriorul nu e necesar mai bun, atunci e posibil ca noul să nu fie „creștere”; noul poate fi, de fapt, eroare și degenerare în raport cu o paradigmă inițială corectă. Dacă noul nu e necesar mai bun, e posibil să poată fi chiar mai rău. Și dacă noua contribuție e mai rea și avem degenerare, atunci trebuie să existe un criteriu sau un standard al adevărului cu care comparăm contribuții care diferă în timp. Pe de altă parte, dacă adoptăm

teza nihilistă la modă că nu există adevăr, că orice, oricare metodologie, merge, rezultă că teoria A nu poate fi niciodată mai bună sau mai rea decât teoria B și nu poate exista nicio judecată de merit, indiferent de data contribuției. Firește, putem abandona întreaga întreprindere de cercetare.

Să arătăm cum funcționează această inconsistență. Profesoara Vaughn e îngrozită că o lucrare nouă, din 1985, presupusă a fi în scrisă în tradiția austriacă de O'Driscoll și Rizzo a fost sever criticată de alți austrieci. Ea scrie: „La timpul publicării sale, cartea [de O'Driscoll și Rizzo] a însemnat un pas înainte în dezvoltarea unei paradigme austriece coerente” adăugând „și prin urmare, a fost criticată de mulți austrieci care ‘știau’ că nu e fidelă principiilor austriece”.

Înseamnă aceasta, după cum înțelege Vaughn dialogului academic, că orice carte nouă e deasupra criticii *pentru că* e nouă și că o critică e cumva nelegitimă? *Așa* înțelege ea căutarea adevărului? Dacă lucrarea e, *de fapt*, (a) eronată și (b) încalcă total principiile austriece? Criticii trebuie reduși la tăcere pentru că „principiile austriece” au o definiție atât de elastică încât oricine se poate

numi „austriac” fără a fi criticat?⁷

Acest articol admite că au apărut și s-au copt diverse paradigme conflictuale în numele „economiei austriece”; așa a rezultat un grad mare de confuzie și incoerență; iar această coexistență

⁷ Vaughn, „Mengerian Roots” p. 401n. Vezi și ibid., p. 397n. În mod amuzant, Vaughn vorbește în mod repetat de volumul lui O’Driscoll-Rizzo care „a strâns atât de multe critici” din partea austriecilor fără a cita locul major, deși nu singurul, unde apar aceste critici: în recenzia devastatoare a profesorului Charles W. Baird, „*The Economics of Time and Ignorance: A Review*”, *Review of Austrian Economics* 1 (1987): 189–206.

The Economics of Time and Ignorance a fost, din ferice, o încercare de scurtă durată de a înlocui paradigma misesiană cu iraționalismul bergsonian; demisia ei rapidă a fost asigurată prin demolarea făcută de profesorul Baird. În cursul scrierii acestei lucrări, profesorul Rizzo, liderul filosofic al acestui duo, s-a îndepărtat vizibil de paradigma misesiană. Într-un volum centenar dedicat lui Mises, editat de Israel Kirzner, Rizzo a flirtat atunci cu filosofia științei la modă a lui Imre Lakatos ca substitut al praxeologiei; într-o postfață scrisă la doar șase luni după acest text, Rizzo a anunțat o altă îndepărtare radicală de Mises. Rezultatul final din 1985 este fundătura bergsoniană. Vezi Mario J. Rizzo, „Mises and Lakatos: A Reformulation of Austrian Methodology” din *Method, Process, and Austrian Economics*, Israel M. Kirzner, ed. (Lexington, Mass.: Lexington Books, 1982), pp. 53–73.

de doctrine contradictorii și proliferarea dezordinii trebuie să se termine. Pe scurt, molozul economiei austriece trebuie în sfârșit îndepărtat, excrescențele cauterizate, doctrina austriacă reclarificată, adevărul consfințit și proliferarea erorii măturată din calea lui.

NOUA METODOLOGIE ȘI ÎNFLORIREA ERORILOR „AUSTRIECE”

O parte din ce s-a întâmplat în economia austriacă din 1974 era inevitabil. Alături de creștere și înflorire, în privința numărului de economiști, elevi și contribuții, e normal să apară și erori, piste false și rătăcirii. Într-un anume sens, e o evoluție sănătoasă în istoria unei științe, dar *numai* dacă există forțe corective care curăță periodic buruienile și mătură molozul. Din nefericire, această treabă n-a fost încă făcută, deși o parte din acest proces necesar a început.⁸

⁸ Vezi, de exemplu, criticile devastatoare aduse scurtei – din fericire – „tendințe hermeneutice” din economia austriacă de David Gordon, *Hermeneutics vs. Austrian*

Ideea corectării și demolării erorilor nu se împacă bine cu paradigma dominantă acum în epistemologia economiei. Vechea metodologie, dominantă până în 1970 era puternic prescriptivă, stabilind criterii pentru teoria validă și nevalidă. Problema vechii metodologii nu e că prezuma adevărul și validitatea metodologică, nici că judeca diverse metode și teorii din teoria economică, ci că avea criterii sistematic greșite. Aceasta a fost atrasă în cursa a ceea ce profesorul Mirowski numește „invidia fizicii”, să maimuțărească metodologia fizicii în științele umane. Problema vechii metodologii (dominante până în 1970) nu e că era prescriptivă, ci că prescripțiile ei erau complet greșite. Din nefericire, prin răsturnarea tiraniei vechii metodologii, rebelii victorioși nu s-au concentrat pe nevaliditatea prescripțiilor, ci pe întrebarea dacă e bine să existe prescripții. Și, așa, copi-

Economics (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1986); Hans-Hermann Hoppe, „In Defense of Extreme Rationalism: Thoughts on Donald McCloskey’s *The Rhetoric of Economics*”, *Review of Austrian Economics* 3 (1989): 179–214; și Murray N. Rothbard, „The Hermeneutical Invasion of Philosophy and Economics”, *Review of Austrian Economics* 3 (1989): 45–59; inclus în acest volum la capitolul 8.

lul prescriptiv a fost aruncat împreună cu copiaia pozitivistă pentru a fi înlocuit cu noua metodologie a lui merge orice, de a permite tuturor florilor, inclusiv celor otrăvitoare, să înflorească. De obicei noii metodologi neagă că pentru ei „merge orice”, însă aceasta e misiunea lor explicită, să *înțeleagă* și clarifice toate teoriile, dar să nu le judece sau denunțe niciodată. Noua metodologie e clar în pas cu epoca noastră.⁹

Există două contradicții grave și involuntare la noii noștri metodologi anti-prescriptivi. În primul rând, așa cum am arătat în cazul profesoarei Vaughn, există o *prescripție* flagrantă, deși nerecunoscută: teza Whig că noul e necesar mai bun, o teză care e ciudată într-un sistem care nu oferă criterii pentru validitate și sugestii privind un proces sau un mecanism de învățare sau de adoptare a unui asemenea criteriu dacă *ar fi existat*. Dar există o contradicție și mai profundă. Pentru că noii metodologi spun că e *greșit* dacă metodologia economică e prescriptivă, că singurul lucru

⁹ Pentru o discuție incisivă a vechii și noii metodologii la unul din liderii ultimei, vezi Bruce J. Caldwell, „The Trend of Methodological Thinking” *Ricerche Economiche* 43 (January / June 1989):8–20.

corect pentru o metodologie e să descrie și clarifice din interiorul paradigmei. Însă în această situație, noii metodologi sunt foarte prescriptivi. Ei spun că e greșit sau rău să spui despre o metodologie că e greșită sau rea, dar ce argument oferă ei pentru prescripția lor? Diverse școli metodologice vechi, că vorbim de pozitiviști, austrieci sau instituționaliști, au oferit diverse argumente concrete pentru prescripțiile lor, pentru teza că metodologia lor este corectă și celelalte sunt greșite. Însă noii metodologi nu oferă *niciun argument* pentru prescripția lor ascunsă, radicală, că toate prescripțiile (cu excepția celei proprii) sunt necesar rele sau incorecte. Pe scurt, noii metodologi nu oferă niciun argument pentru prescripția lor de tip „merge orice”. Tot ce oferă e *dispoziția* momentului, a culturii contemporane, dispoziția absurdă, auto-contradictorie a culturii noastre „terapeutice”, a trăncănelii psihologice și anti-judecare. Afirmarea acestui fapt arată dispoziția absurdă, contra-intuitivă, anti-rațională care este la modă printre noii metodologi, o metodologie care nu oferă niciun argument și nu e subiectul niciunuia și ca atare pur și simplu nu poate fi luată în serios.

Cred că paradigma corectă austriacă este și poate fi numai cea misesiană, adică paradigma *praxeologiei* misesiene. Paradigmele austriece concurente, în particular cea fundamental irațională hayekiană a „regulilor emergente”, „cunoașterii”, „planurilor” și „ordinii spontane” și cea extremă „ultra-subiectivistă” sau nihilistă a lui Lachmann, au fost ambele eronate și nocive. Cred că, așa cum vom vedea mai jos în analiza renașterii austriece moderne ca *mișcare*, din diverse motive, paradigma misesiană a fost aproape în întregime dată deoparte și uitată. Dar acum și-a revenit și devine rapid dominantă și chiar triumfătoare în interiorul economiei austriece. Și se întâmplă aceasta la momentul oportun. Implicația lui Vaughn și a altor critici anti-misesieni e că misesienii vor o economie austriacă statică în care sunt repetate neîncetat pe dinafară cuvintele și ideile lui Mises. Nimic mai fals. Că acest lucru e neadevărat se vede în numeroasele evoluții creative și dezvoltări din economia misesiană din ultimii treizeci de ani, de exemplu în lucrările mele precedente pe teoria monopolului, a rentei, a economiei bunăstării, a relației între stat și economie și în teoria

drepturilor de proprietate¹⁰ și mai recent în lucrările lui Hans-Hermann Hoppe asupra metodei praxeologice, sistemelor de economie comparată, taxării și teoriei praxeologice a drepturilor, prin lucrările lui Joseph T. Salerno privind distincțiile Mises versus Hayek despre rațiune, liber schimb și calculul socialist, despre Hutt și coordonarea prețurilor prin piață ca opusă coordonării hayekiene a „planurilor”. Toate acestea, ca și opera recentă despre backgroundul filosofic al economiei austriece a unor Barry Smith și David Gordon, sunt progrese remarcabile și creative în dezvoltarea, elaborarea și asigurarea coerenței și solidității paradigmei misesiene inițiale.¹¹ În plus, sunt articole

¹⁰ Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State: A Treatise on Economic Principles*, 2 vols. (1962; Los Angeles: Nash, 1970); Rothbard, *Power and Market: Government and the Economy* (1970; Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1977); și Rothbard, *Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics* (1956; New York: Center for Libertarian Studies, 1977); inclus în acest volum la capitolul 17.

¹¹ Vezi, printre altele Hans-Hermann Hoppe, *Praxeology and Economic Science* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1988); Hoppe, *A Theory of Socialism and Capitalism: Economics, Politics, and Ethics* (Boston: Kluwer, 1988); Hoppe, *The Economics and Ethics*

lele prezentate la această conferință ca și o duzină de alte contribuții din *Review of Austrian Economics* și din altă parte despre numeroase aspecte de teorie, metodă, istorie și politici publice.

Dezideratul nu e să ținem statică economia austriacă; acesta nu e valabil despre nicio știință care progresează și se dezvoltă. Dezideratul e dezvoltarea creativă din *interiorul* paradigmei misesiene corecte, ca și protecția împotriva degenerării în eroare a disciplinei.

of Private Property (Boston: Kluwer, 1993); Joseph T. Salerno, „Postscript: Why a Socialist Economy is ‘Impossible,’” în *Ludwig von Mises, Economic Calculation in the Socialist Commonwealth* (1920; Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1990), pp. 51–71; Salerno, „Ludwig von Mises as Social Rationalist” *Review of Austrian Economics* 4 (1990): 26–54; Salerno, „Commentary: The Concept of Coordination in Austrian Macroeconomics” în *Austrian Economics*, Richard Ebeling, ed. (Hillsdale, Mich.: Hillsdale College Press, 1991), pp. 325–43; Barry Smith, „Austrian Economics and Austrian Philosophy”, *Austrian Economics: Historical and Philosophical Background*, W. Grassl and Barry Smith, ed. (New York: New York University Press, 1986), pp. 1–36; și Gordon, *Philosophical Origins of Austrian Economics*.

PRAXEOLOGIA MISESIANĂ VERSUS PARADIGMELE CONCURENTE

Din nefericire a devenit o obișnuință să rezumi economia sau paradigma austriacă prin prezentarea unor principii disparate, separate, a unei liste lungi de trăsături izolate: „subiectivismul”; „procesul de piață” sau procesele de dezechilibrare pe baza echilibrului sau a stărilor finale; coordonarea planurilor prin piață; individualismul metodologic; accentul pe consecințele neintenționate ale acțiunii umane mai degrabă decât pe consecințele *intenționate*; apelul la un limbaj „literar” sau obișnuit mai degrabă decât la formalismul matematic. Așa cum vom vedea, accentul pe o listă de direcții disparate duce inevitabil la eroare, deoarece conduce la o supraevaluare unilaterală și așa pune un accent eronat pe trăsături ca „subiectivismul”, „procesul de piață” sau consecințele neintenționate, punând în umbră astfel *alte* elemente cruciale ale austrianismului, precum realitatea obiectivă și legile ei, stările finale sau scopurile de echilibru implicite în orice acțiune

umană, exercițiul rațiunii și, astfel, consecințele *intenționate* ale acțiunii.

În absența unui alt motiv, această listă pestriță de trăsături austriece ar trebui tăiată dintr-o largă trecere cu briciul lui Occam. Toate acestea pot fi integrate, incluse și deduse dintr-un concept fundamental central: conceptul misesian de *praxeologie*. Cuvântul praxeologie înseamnă exact ce spune etimologia: *logica acțiunii* (umane). Întreaga teorie economică poate fi dedusă din axioma centrală că ființele umane *acționează*, că folosesc mijloace pentru a atinge scopuri.¹² Una din realizările centrale ale lui Mises a fost să arate că aceasta este metodologia celei mai bune teorii economice dinainte de el, să fie primul care a sistematizat această metodologie și primul care a construit un întreg edificiu al teoriei economice în acord cu această prescripție praxeologică. Teoria corectă se bazează pe axioma adevărată și neinfirmabilă că ființele umane acționează și continuă prin implicațiile logice, așadar adevărate, ale aces-

¹² Deducția e sprijinită și de câteva axiome suplimentare cum ar fi faptul fundamental că ființele umane au nevoie de timp liber.

tui fapt formal.¹³

Înarmați cu nucleul central al praxeologiei, al logicii existenței acțiunii umane, să analizăm fiecare din punctele pretins austriece ale austriecilor non-misesieni (hayekieni și alții).

Subiectivismul

Subiectivismul provine din ideea importantă că indivizii evaluează numai subiectiv, că bunurile și resursele sunt evaluate de minți individuale, de exemplu, de consumatori și că prețurile bunurilor și serviciilor sunt determinate prin evaluările relative ale acestor bunuri de către indivizii de pe piață. E adevărat, de asemenea, că Mises a ajutat curățarea economiei de vestigiile teoriilor eronate ale valorii obiective, de la teoriile ricardiene ale costului și muncii suferite păstrate de Marshall, până la pretențiile contemporane de a folosi și

¹³ Pentru o prezentare a praxeologiei și a construcției edificiului teoriei economice potrivit metodei praxeologice, vezi lucrarea monumentală a lui Mises *Human Action* (1949, 3rd rev. ed.; Chicago: Henry Regnery, 1963) [*Acțiunea umană*, București, Institutul Mises România, 2018 –n.ed.]. De asemenea, Rothbard, *Man, Economy, and State*.

chiar măsura concepte eronate precum „costurile sociale” obiective, „costurile și beneficiile” obiective și „costurile tranzacționale” obiective. Toate aceste concepte sunt nelegitime.

Însă cu evitarea și neglijarea lui Mises și a praxeologiei (evitat mai degrabă decât respins prin argumente), paradigmele austriece recente au permis „subiectivismului” să scape de sub control, să se extindă de la o teorie subiectivă a valorii legitimă la aproape o negare a existenței obiective a lumii reale, a legilor obiective ale cauzei și efectului și a validității obiective a logicii deductive. În teoria valorii, non-misesienii, îndeosebi lachmannienii, neglijează sau neagă faptul obiectiv că obiectele fizice sunt produse, schimbate și evaluate în ciuda faptului că sunt evaluate subiectiv de indivizi.¹⁴ Lachmannienilor și altor pseudo-Aus-

¹⁴E util să privim curbele cererii și ofertei de pe piață ca interacțiuni ale unei linii verticale a unui stoc existent de lucruri, bunuri sau resurse evaluat de o cerere descrescândă care conține evaluările ordinale sau scalele de preferințe, caracterizat prin utilitatea descrescândă a fiecărei unități pe măsură ce crește oferta dintr-un bun. Intersecția liniei verticale a ofertei (sau stocului) cu cererea descrescândă determină prețul de echilibru al pieței de zi cu zi.

trieri trebuie să li se semnaleze faptul că ființele umane există, că acțiunile lor există și că lumea din care fac parte, de asemenea, există.

Cunoaștere și incertitudine

Strâns legată de problema subiectivismului e cea a cunoașterii și incertitudinii. Economia neoclasică s-a baricadat în ideea absurdă că oricine de pe piață, consumatori, producători sau firme, au cunoaștere *perfectă*. Cererea, oferta, costurile, prețurile, produsele, tehnologiile și piețele sunt cunoscute complet de către oricine sau de către toți indivizii relevanți. Această asumție absurdă poate fi apărată numai prin ideea pozitivistă sau friedmaniană că este în regulă să încorporăm erori mari în asumții atâta timp cât putem face „predicții” corecte. În abordarea praxeologică nu putem face *niciodată* predicții cantitative. De fapt, e necesar să ne păzim și împotriva erorilor din lanțul de axiome și propoziții. Acestea trebuie să fie adevărate la fiecare pas. În anii recenți, teoreticienii așteptărilor raționale au amplificat această eroare pretinzând că „piața” – ca un fel de entitate reificată omniscientă – are cunoaștere absolută

nu doar a condițiilor prezente, ci și a cererii, costurilor, produselor și tehnologiilor *viitoare*. Așa, *piața* este omniscentă atât despre viitor, cât și despre prezent.¹⁵

Prin contrast, în praxeologia misesiană, cunoașterea prezentului și cu atât mai puțin a viitorului nu e niciodată perfectă iar lumea în general și piața în particular se caracterizează prin incertitudine. Pe de altă parte, omul dobândește cunoașterea, despre care sperăm să crească cu timpul, a legilor naturale și a legilor cauzei și efec-

¹⁵ Mai exact, teoreticienii așteptărilor raționale pretind că *piața* are o cunoaștere absolută a „distribuțiilor probabilistice” ale tuturor evenimentelor *viitoare*, orice eroare fiind pur întâmplătoare. Însă aceasta doar compune problema deoarece conceptul de „distribuție de probabilitate” poate fi folosit doar pentru evenimente omogene, întâmplătoare (independente de cale) și infinit replicabile. Dar evenimentele din lumea acțiunii umane sunt exact opusul. Acestea sunt aproape în întregime eterogene, neîntâmplătoare (dependente de cale) și puțin replicabile. În plus, chiar în situația extrem de improbabilă în care aceste condiții s-ar aplica, probabilitățile de clasă nu pot fi folosite pentru a explica sau prezice evenimente. Însă tocmai cu acest lucru ne confruntăm în acțiunea umană. Vezi Mises, *Human Action*, pp. 106–15; și Richard von Mises, *Probability, Statistics, and Truth* (1928, 2nd ed.; New York: Macmillan, 1957).

tului, care-i permit să descopere moduri mai multe și mai bune de a stăpâni natura și de a-și realiza mai eficace scopurile. Cât privește incertitudinea, e sarcina antreprenorului să se confrunte cu ea prin asumarea de riscuri în urmărirea profitului și evitarea pierderilor.¹⁶

Așadar, pentru praxeolog, Omul Misesian se confruntă cu lumea știind unele lucruri despre ea și neștiind altele. El știe în mod absolut că el și lumea, incluzând alți oameni și alte resurse, există; știe că legile naturale și legile cauzei și efectului există; știe că această cunoaștere se cumulează în timp. Cunoașterea sa tehnologică despre ce bunuri îi satisfac nevoile și despre cum să le dobândească crește continuu. Și cu toate acestea el

¹⁶ Mises încorporează în praxeologia sa distincția knighțiană dintre riscul asigurabil (ca loteriile, pariurile sau ruleta) și incertitudinea neasigurabilă (pentru că e eterogenă, neîntâmplătoare și nereplicabilă) suportate de antreprenor și pentru care câștigă un profit sau are pierderi. Vezi Mises, *Human Action*, pp. 289–94. Vezi și eseul neglijat al lui Mises „Profit and Loss” Ludwig von Mises, *Planning for Freedom and other Essays and Addresses* (South Holland, Ill.: Libertarian Press, 1952), pp.108–30 [În limba română, *Profituri și pierderi*, disponibil tipărit și online la mises.ro/carti/profituri-si-pierderi/ –n.ed.].

trăiește într-o lume de incertitudine, cu o cerere, resurse, produse, prețuri și costuri viitoare incerte. Sunt probleme obișnuite ale antreprenorului. În timp, antreprenorii care fac față cu succes riscurilor și prezic viitorul specific domeniului vor face profit și-și vor extinde operațiunile, în timp ce antreprenorii care nu se descurcă cu riscul și fac predicții greșite vor suferi pierderi și-și vor restrânge domeniul de activitate. Prin urmare, antreprenorii vor tinde să fie alerti și să aibă succes în majoritatea previziunilor lor.

Un punct important legat de relația cu teoria economică e că Omul Misesian știe corpul de legi economice elaborate de misesieni; aceste legi, deși absolute, sunt calitative și *ceteris paribus* prin natura lor și nu pot ele însele prezice viitorul. O asemenea predicție nu poate fi decât o artă antreprenorială. Predicțiile cantitative pot fi ghidate, dar nu determinate, de legile praxeologice calitative. Aceste predicții trebuie ghidate și de intuiție, de *verstehen*, privind condițiile prezente și viitoare și valorile, preferințele și obiceiurile schimbătoare ale celorlalți actori umani.

Să presupunem, de exemplu, că Omul Mises-

sian încearcă să estimeze care vor fi prețurile în general în următorii ani. El e înarmat cu o lege calitativă praxeologică economică absolut adevărată (sau, cum ar spune Mises, *apodictică*): atunci când crește oferta de bani și cererea rămâne aceeași, prețurile vor crește. Însă într-o predicție trebuie să mergem dincolo de asemenea legi și să încercăm să estimăm: (a) cât de mult, dacă e cazul, va crește oferta de bani în viitorul apropiat; (b) ce se va întâmpla cu cererea pentru bani și (c) ce se va întâmpla atunci cu prețurile generale, având în vedere și ce se va întâmpla cu oferta de bunuri. Omul Misesian știe destule lucruri; însă nu știe totul și trebuie să încerce să estimeze viitorul, date fiind diverse estimări calitative și cantitative ale schimbării. Pentru a arăta absurditatea încercării neoclasice (subdiviziunea monetaristă) de a stabili legi cantitative „științifice” între oferta de bani și prețuri să ne gândim că în estimarea ofertei de bani din viitorul apropiat o persoană trebuie să estimeze psihologia, ideile susținute și influențele politice asupra consiliului de administrare al Rezervelor Federale.

Observăm diferența dintre incertitudinea

„moderată” a Omului Misesian și falimentul Omului Lachmannian, care e supus incertitudinii și nihilismului radical al lui Lachmann. Mantra favorită a profesorului Lachmann, pe care o va repeta cu orice ocazie și care e cheia gândirii sale, este că „trecutul e, în principiu, absolut cognoscibil; viitorul e absolut incognoscibil”. Deoarece pentru Lachmann viitorul e absolut incognoscibil, Omul Lachmannian nu știe legi economice, legi cauzale, calitative sau cantitative. De fapt, nu are nicio *Verstehen* a patternurilor probabile din viitor. În orice moment de timp, Omul Lachmannian pășește într-un vid nebătătorit.¹⁷

Întrucât nu există legi cauzale în acțiunea umană, Omul Lachmannian nu va putea face primul pas pentru a vedea ce se întâmplă sau e probabil să se întâmple cu prețurile. Bani? Prețuri? Ele nu pot avea nicio relație în viitor, calitativă sau cantitativă, ceea ce înseamnă că nu sunt deloc legate cauzal.

¹⁷ Când e presat, Lachmann concede, din fericire pentru Omul Lachmannian, că această ignoranță totală *nu* se aplică legilor lumii fizice; Omul Lachmannian e norocos că se poate baza, printre altele, pe legea gravitației. Doar legile și patternurile din sfera umană nu există pentru el.

Încă o dată, lachmannienii n-au niciun argument real pentru trecerea de la incertitudinea moderată la cea radicală; ei par să creadă că repetiția ține loc de argument. Dimpotrivă, mi se pare că întreaga paradigmă lachmanniană e un nonsens. Lăsând deoparte supraevaluarea cognoscibilității absolute a *trecutului* a lui Lachmann (*Știm* cu certitudine de ce a trecut Cezar Rubiconul?), știu multe lucruri cu absolută certitudine despre viitor. Știu cu absolută certitudine, de exemplu, că nu voi fi ales niciodată președinte al Statelor Unite. Știu cu și mai mare certitudine că nu voi fi niciodată numit regele Angliei. Cred că sunt mai sigur despre aceste evenimente viitoare decât că Lenin în stația Finlanda era singurul bolșevic care credea că arderea unor etape ar putea duce la o revoluție reușită în Rusia.¹⁸

¹⁸ Scuza lui Lachmann că e cognoscibil „în principiu” nu e suficientă pentru a salva viziunea sa naiv-optimistă privind cunoașterea trecutului. *În principiu*, cum aflăm dacă Lenin a văzut un lucru în înșiruirea de evenimente din Rusia pe care ceilalți bolșevici, inclusiv cei cu vederi similare, nu l-au văzut? În esență, unicitatea individuală, că e a antreprenorului, a inventatorului, a celui care face previziuni sau a creatorului, nu poate fi „explicată” determinist.

Deoarece Lachmann neagă posibilitatea de a cunoaște în vreun fel viitorul, inclusiv vreo lege economică, calitativă sau cantitativă, acesta și discipolii săi devin inevitabil doar instituționaliști, doar istorici ai faptelor trecute ale omului. Mises i-ar fi numit pe Lachmann și pe lachmannieni, așa cum i-a numit pe alți instituționaliști, „anti-economiști”. Iar expresia nu e doar un epitet, ci un rezumat corect al poziției lor. Deoarece lachmannienii se opun însăși posibilității teoriei economice, ei nu mai trebuie considerați economiști. *În lipsă de ceva mai bun* ar putea fi numiți „istorici” cu excepția faptului că: (a) ei fac puțină muncă de istoric și (b) așa cum a arătat Mises în *Teorie și istorie*¹⁹ – lucrarea sa fundamentală și neglijată – pentru a fi un bun istoric trebuie să folosești teorii cauzale din diverse discipline. Așa explicăm evenimente istorice unice iar instrumentul legilor economice e o parte indispensabilă din ranița istoricului²⁰. Într-un anume sens, lachmannienii și alți

¹⁹ Vezi Ludwig von Mises, *Theory and History* (1957; Auburn. Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1985).

²⁰ Ludwig M. Lachmann a fost studentul lui Hayek la London School of Economics în 1930 și scrierile sale au fost în general misesiene până la mijlocul anilor 1970

instituționaliști funcționează ca anti-economiști profesioniști și „meta-istoricieni”, cheltuindu-și energiile pe denunțarea economiei și pe îndemnarea celorlalți economiști să acționeze ca istorici.²¹

când s-a convertit la nihilismul vechiului său prieten și student al lui Hayek, englezul G.L.S. Shackle. De exemplu, vezi recenzia apreciativă a lui Lachmann la *Ațiunea umană* a lui Mises „The Science of Human Action” *Economica* 18 (November 1951): 412–27. O realizare remarcabilă a lui Lachmann a fost misesiana *Capital and Its Structure* (London: London School of Economics, 1956), care probabil din acest motiv nu e niciodată citată de lachmannienii moderni. Momentul hotărâtor al convertirii la shackleism a fost Ludwig M. Lachmann, „From Mises to Shackle: An Essay on Austrian Economics and the Kaleidic Society” *Journal of Economic Literature* 14 (March 1976): 54–62.

²¹ Un eveniment amuzant, dar instructiv, a avut loc cu ocazia conferinței Austriecilor americani de la Castelul Windsor în vara lui 1976. Sub bunele oficii ale profesorului Stephen C. Littlechild de la universitatea din Birmingham a fost organizat un fel de summit la care misesienii americani se întâlneau cu Școala subiectivistă engleză, așa cum se numeau Shackleienii. Printre subiectiviștii eminenți prezenți la întâlnire se numărau, alături de *decanul* școlii, Shackle însuși, Terence W. Hutchison, Jack Wiseman și Brian Loasby. La un moment dat, subiectiviștii se plâneau că nu pot oferi cursuri universitare de economie ca alternativă la paradigma neoclasică deoarece au produs doar câteva eseuri, fără să aibă un corp substanțial de teorie economică.

Cunoașterea și rolul antreprenorului

Dacă Omul Lachmannian nu știe nimic, fratele său, Omul Hayekian (a treia mare paradigmă din interiorul economiei austriece), e într-o situație mai bună, dar nu cu mult. Hayek e obsedat de ignoranța omniprezentă și sistemică a omului. De fapt, singurul argument al lui Hayek împotriva intervenției guvernamentale și socialismului e că planificatorii guvernamentali nu știu nimic. Întrucât rațiunea are un rol mărunț sau niciunul în chestiunile omenești, statul sau omul prin intermediul statului nu știe suficient pentru a stabili regulile generale juridice sau constituționale ale societății. Aceste reguli generale pot doar emerge din forțele inconștiente, oarbe, ale „evoluției”, reguli evoluționiste pe care Hayek cel târziu, post-misesian (cu termenii inspirați ai lui Hutchison, Hayek II comparat cu misesianul Hayek I) vrea

Am răspuns mirat că există literatură austriacă sistematică disponibilă, incluzând aici lucrările lui Mises, ale tânărului Hayek, propriile mele lucrări, alături de cărțile lui Böhm-Bawerk și Frank A. Fetter, printre alții. Privirile în gol de pe fețele distinșilor Subiectiviști au fost o revelație a prăpastiei enorme dintre Subiectiviștii shackleieni și cei misesieni.

să le divinizăm și urmăm orbește sau să pierim.²² Pentru Omul Hayekian există totuși o scăpare. Deși nu știe nimic, el poate învăța cu efort *prin* procesele pieței libere așa cum în materie de lege și constituții învață să accepte regulile „evolutive”. Prin contrast, Omul Misesian nu doar că poate ști și învăța, dar poate face aceste lucruri prin exercitarea puterii omenești unice a *rațiunii*. Iar *rațiunea* – corpul teoriei economice deduse praxeologic – îi spune că economia de piață funcționează foarte bine iar planificarea guvernamentală și socialismul nu funcționează deloc. Omul Misesian știe virtuțile pieței libere și erorile devastatoare ale socialismului prin folosirea rațiunii sale. În cazul regulilor generale, Omul Misesian ar crede că e absurd să accepți toate regulile doar pentru că există, fără a le corecta prin folosirea rațiunii.

Atitudinile față de cunoaștere și capacitatea

²² Deoarece nu există nimic în viața socială corespunzător genei biologice, folosirea termenului „evolutive” de către Hayek și alții pentru a descrie schimbarea istorică servește doar pentru a îmbrăca în mantia pseudoștiinței această schimbare și în formularea de judecăți de valoare nerecunoscute și neîntemeiate (sprijinite doar de așa zisa benevolență și necesitate a procesului „evolutiv”) care să sanctifice asemenea reguli.

omenească dau seamă de diferențele enorme din diverse paradigme cu privire la rolul antreprenorului pe piață. Pentru Omul Neoclastic nu e nevoie de antreprenor, deoarece toți oamenii știu totul despre piață. Aceștia îi cunosc perfect trecutul și viitorul. Toate curbele sunt tangente și toate lucrurile în repaus în ținutul niciodată întâlnit al echilibrului general pe termen lung. Prin contrast, austriecii pun accent pe rolul dinamic al antreprenorului, însă viziunile lor privind acest rol diferă mult.

Omul Hayekian, antreprenorul hayekian, începe prin a nu ști nimic, dar învață cu trudă despre lume și piață *prin* „semnalele” sistemului de prețuri. Hayek și, după el, profesorul Israel Kirzner, vorbesc de obicei despre piață ca despre un „proces de descoperire”. Prin contrast cu Lachmann, care crede că nu există cunoaștere despre lumea exterioară, cunoaștere care apoi să poată fi învățată, Hayek-Kirzner văd o lume a cunoașterii exterioară, unde forțele inconștiente ale pieței îi oferă omului această cunoaștere prin prețul pieței și prin semnale de tip profit și pierdere. Antreprenorul Hayek-Kirzner e pasiv. El abia dacă

acționează ca un antreprenor. El nu riscă nimic și nu știe nimic cu excepția a ce-l învață semnalele sistemului de prețuri, în timp ce el și economia de piață tind spre echilibrul general. În elaborarea temei hayekiene, Kirzner vede ca singură funcție a antreprenorului și calitate necesară exercitarea faptului că e alert, că încearcă să prindă mai repede semnalele pieței decât cei de lângă el. În metafora preferată a lui Kirzner, o bancnotă de 10 \$ stă pe jos. Mulți oameni nu o văd, însă antreprenorul e mai alert ca semenii săi și e primul care o vede și o ia. O stare de alertă superioară la realitățile exterioare dă seama de profitul antreprenorial.

Schema kirzneriană are multe probleme. Dacă o stare de alertă superioară dă seama de profit, cum explicăm pierderile antreprenoriale? N-avem niciun răspuns. Și totuși un aspect crucial al antreprenoriatului e cel accentuat de Mises: antreprenorul *își asumă riscuri*, poate face profit prin riscarea unor resurse și prin predicții mai bune, dar poate suferi pierderi dacă face predicții slabe. Totuși, nu există riscuri sau incertitudine viitoare în lumea kirzneriană. Omul kirznerian nu se confruntă cu viitorul, ci cu prezentul. El nu deține resurse de capital și așa nu riscă pierderi; el doar

vede adevărul prezent înaintea altora și e alert la el.

Prin contrast, în lumea misesiană antreprenorul nu e pasiv, ci extrem de activ.²³ El își asumă riscuri și încearcă să prezică viitorul; el se luptă cu incertitudinea. Cei mai importanți antreprenori misesieni, forța conducătoare a economiei, sunt antreprenorii capitaliști, cei care dețin în întregime sau parțial resurse de capital și le riscă în proiecte, așteptându-se la randamente viitoare. Iar în

²³ Pentru o critică a alertei kirzneriene, vezi Murray N. Rothbard, „The End of Socialism and the Calculation Debate Revisited”, *Review of Austrian Economics* 5, no. 2 (1991): 67; inclus în acest volum la capitolul 45 [*Sfârșitul socialismului și o revenire asupra dezbaterei calculului economic*, online pe mises.ro -n.ed.]. De asemenea, vezi Rothbard, „Professor Hébert on Entrepreneurship”, *Journal of Libertarian Studies* 7 (Fall, 1985): 281–85. Ultimul articol a fost un comentariu asupra unui articol al profesorului Robert Hébert, ambele fiind scrise pentru conferința tri-centenară pe Cantillon din august 1980. Discuția lui Hébert despre concepția lui Kirzner despre antreprenoriat este în Robert F. Hébert, „Was Richard Cantillon an Austrian Economist?” *ibid.*, pp. 272–75. Pentru un comentariu ulterior despre Kirzner și despre articolul meu, vezi Robert F. Hébert și Arthur N. Link, *The Entrepreneur Mainstream Views and Radical Critiques* (New York: Praeger, 1982), pp.95–99.

domeniul cunoașterii, așa cum a arătat perspicace profesorul Salerno, Omul Misesian știe o mulțime de lucruri despre sectorul său de piață – nu doar despre prețuri, ci are și o cunoaștere *calitativă* legată de producție și riscuri: ce tip de consumatori va avea, ce tip de produse vor aceștia, de unde să cumpere materii prime și cum să le transforme etc. – adică acel tip de cunoaștere *particulară* de care Hayek a vorbit în alte contexte. Sistemul de prețuri libere e vital pentru antreprenor, dar nu este, ca la Hayek-Kirzner, singura sa sursă de cunoaștere.²⁴

Așadar, antreprenorul misesian nu e un recipient pasiv al „cunoașterii” oferite de sistemul de prețuri, ca în cazul când e alert. El este un om care deține cunoaștere, activ, care-și asumă riscuri și face predicții atunci când folosește sistemul de prețuri ca pe un ghid indispensabil care-i permite să-și *calculeze* costurile și să estimeze veniturile și profiturile viitoare.

Cât privește Omul Lachmannian, antreprenorul poate exista, dar își pierde orice sens. Prin contrast cu Omul Hayekiano-Kirznerian, nu poa-

²⁴Vezi mai jos secțiunea despre „Cunoaștere și calculul socialist”.

te învăța din semnalele de piață deoarece nu poate ști nimic, nici măcar prin semnalele prețurilor. Omul Lachmannian e total lipsit de cunoaștere iar când e în economia de piață nu e într-o situație mai bună sau nu știe mai mult decât planificatorul socialist lachmannian.²⁵

²⁵ Observațiile amuzante și perspicace ale lui Alexander Gray despre argumentul lui Ricardo împotriva intervenției guvernamentale se aplică *a fortiori* lachmannienilor pro piață:

Aceasta este schema distribuției ricardiene; în locul vechii armonii a intereselor, el a pus disensiunea și antagonismul în inima lucrurilor ... Apus e optimismul inimos al lui Adam Smith, transformat într-un pesimism inconfortabil. Cu toate acestea, Ricardo rămâne ferm non-intervenționist ... Într-o lume a beznei ricardiene ne-am putea întreba de ce n-ar trebui să avem interferență. Un optimist care proclamă că Dumnezeu e în Ceruri și totul e bine luminat cu interesul propriu are tot dreptul să pună *laissez-faire* pe catarg, însă un pesimist care doar privește înainte la zilele și vremurile rele nu trebuie să se opună în principiu intervenției decât dacă pesimismul său nu-i spune că lucrurile sunt atât de rele încât toate remediile pentru aceste rele sunt și mai rele. (Alexander Gray, *The Development of Economic Doctrine* [1931; London: Longman, 1980], pp. 171–72)

PROCESUL DE PIAȚĂ ȘI ECHILIBRUL

În timp ce neoclasicii cred sau par să creadă că economia de piață e întotdeauna într-o stare de echilibru general pe termen lung, economia austriacă, de la Menger încoace sau chiar de la Cantillon, s-a concentrat nu pe echilibru, ci pe procesul prin care piața se mișcă spre el. Lumea reală, de zi cu zi, a piețelor, e una în care lumea se mișcă întotdeauna spre echilibru, dar nu îl atinge niciodată, deoarece determinanții activității de piață, valorile, resursele, tehnologiile, cunoașterea, produsele etc., se schimbă întotdeauna. De aceea, austriecii se concentrează mereu pe procesele de piață mai degrabă decât pe starea finală de echilibru.

Lachmannienii, prin contrast cu Mises, au renunțat la conceptul de echilibru. Ei văd conceptul ca pe un nonsens. În schimb, ei folosesc expresia „proces de piață” ca pe un slogan, abandonând nu doar echilibrul, ci și copilul teoriei economice împreună cu copia neoclasică. E imposibil să faci teorie economică fără a folosi ceea ce Mises a numit „construcții imaginare” sau „experi-

mente mentale” (*Gedankenexperimenten*) care funcționează ca substitut unic al praxeologului pentru experimentele de laborator din științele fizice. În laborator, savantul ține toate variabilele constante în timp ce examinează efectul unei variabile care se schimbă asupra celorlalte. Deoarece ființele umane nu pot fi „ținute constant”, praxeologul face acest lucru prin „experimente mentale” apelând la faimoasa clauză *ceteris paribus*. Printr-un astfel de raționament teoreticianul economiei conchide că, de exemplu, la o creștere a ofertei de bani, cererea fiind constantă, vom avea o scădere a valorii (puterii de cumpărare) unității monetare. Pe scurt, teoreticianul economiei postulează un echilibru, apoi schimbând mental o variabilă, să spunem, oferta de bani, și ținând constante toate celelalte variabile, examinează efectul asupra prețurilor în general. Refuzul de a folosi conceptul de echilibru e distructiv pentru teoria sau legile economice.

Construcțiile *ceteris paribus* pot întrupa (și o și fac) realitate și adevăr economic. Acestea nu sunt „realiste” în sensul că se întâmplă într-un anumit moment de timp, ci aceste teorii și legi sunt realis-

te deoarece sunt deduse din axioma fundamentală și absolut adevărată a acțiunii umane că oamenii *acționează* continuu prin folosirea mijloacelor pentru a atinge scopuri. Legile teoriei monetare, de exemplu, potrivit cărora o creștere în oferta de bani, la o cerere dată, duce la o scădere a valorii unității monetare, sunt etern și „apodictic” adevărate, indiferent de spațiu și timp, cu condiția, firește, că banii apar în acea economie. Chiar dacă n-ar exista bani în lume sau, mai concret, inflație monetară, legea sau construcția în chestiune ar fi *adevărată*, doar că nu s-ar aplica în prezent. E sarcina istoricului economic sau al celui care face predicții să *aplice* teoria inflației monetare la o economie unde poate exista această inflație.²⁶

²⁶ În discuția sa aprobatoare despre praxeologie, Patrick J. O’Sullivan afirmă că Mises, ca apriorist, crede că, întrucât axioma fundamentală a acțiunii e *a priori* experienței, atunci legile deduse sunt adevărate, în timp ce pentru Hayek și Robbins axiomele sunt deduse empiric, crezând că legile trebuie să fie *aplicate* conștient la stări de lucruri empirice unde se realizează condițiile. Nevoia aplicabilității e menținută atât de Mises, cât și de alții iar această nevoie nu e legată de statutul filosofic al axiomelor fundamentale. Astfel, în timp ce legile fundamentale ale acțiunii umane pot fi aplicate numai acelor lumi unde *există ființe umane*,

Mises a formulat așa acest lucru:

Metoda specifică a economiei e metoda construcțiilor imaginare ... O construcție imaginară e o imagine conceptuală a unui șir de evenimente derivate logic din elementele acțiunii folosite la formarea ei. E un produs al deducției, derivat în ultimă instanță din categoria fundamentală a acțiunii, din actul de a prefera și de a lăsa deoparte ... Funcția lor e să servească omul într-o analiză în care nu se poate baza pe simțuri ... Formula principală pentru elaborarea construcțiilor imaginare e să faci abstracție de anumite condiții prezente în acțiunea reală. Așa suntem într-o poziție să înțelegem consecințele ipotetice ale absenței acestor condiții și să concepem efectele existenței lor. Așa concepem categoria de acțiune, prin construirea imaginii unei stări în care nu există acțiune (echilibrul final) fie pentru că individul e pe deplin mulțumit și nu resimte disconfort, fie pentru că nu știe nicio cale de la care să aștepte îmbunătățirea situației sale (stării sale de satisfacție).²⁷

În plus, prin abandonarea conceptului de echilibru și prin concentrarea pe „procesele de piață”, lachmannienii și alți non-misesieni austrieci

legi mai restrictive cum ar fi cele ale teoriei monetare *putând fi aplicate doar acelor societăți empirice unde se folosesc bani*. Vezi Patrick J. O'Sullivan în *Ricerche Economiche* 43 (January/June, 1989).

²⁷ Mises, *Human Action*, pp. 236–37.

nu realizează că așa renunță la orice șansă de a înțelege aceste „procesе”. Deoarece aceste „procesе” sunt acțiuni umane reale care, spre deosebire de mișcările pietrelor sau atomilor, sunt orientate către un scop. De aceea, orice acțiune de pe piață trebuie să implice scopul sau starea finală a acelei acțiuni.²⁸ Acțiunea sau „procesul” deja implică starea de echilibru, chiar dacă acea stare nu e niciodată realizată.

Încă o dată, diferența crucială este abandonarea de către non-misesieni a conceptului misesian de *acțiune* care e îndreptată în mod necesar către scop sau starea finală, care are scop, e activă și presupune asumarea de riscuri. În loc de „echilibru”, acești lachmannieni vorbesc de „procesе”, care vizează mișcări și mecanisme impersonale mai degrabă decât alegeri conștiente ale unor persoane

²⁸ Profesorul Hans-Hermann Hoppe luminează acest punct în conferința sa despre teorie monetară de la evenimentul Institutului Mises despre Rezervele Federale ținut la Jekyll Island în mai 1992.

orientate către scop.^{29, 30} Am văzut, prin contrast, că echilibrul este indispensabil gândirii economice *ceteris paribus* pentru analizarea acțiunilor și

²⁹ Folosirea mantrei „procesului de piață” apare la profesorul Don Lavoie, un fost misesian care a devenit lachmannian și chiar un „hermeneutician” influențat de filosofia Continentală la modă a lui Heidegger și a elevului său Gadamer. Lavoie a înființat un Centru pentru studiul proceselor de piață (CSMP) la Universitatea George Mason iar în 1983 a înființat jurnalul *Procesul de piață*. Opera fundamentală a lui Ludwig Lachmann ca lachmannian a fost volumul *Piața ca proces economic* (Oxford: Basil Blackwell, 1986). Ulterior, Lavoie a organizat o Societate de economie interpretativă, care a susținut o întâlnire înainte de înființare. Nu e de mirare că profesorul Lachmann a susținut prezentarea cheie la această întâlnire.

Profesoara Vaughn a conchis articolul ei din 1990 pe renașterea austriacă salutând abordarea lui Lavoie a procesului de piață ca pe un val austriac al viitorului, o interpretare care reflectă poziția sa de membru al consiliului Centrului. Din nefericire pentru predicția ei, CSMP fără profesoara Vaughn s-a transformat acum într-un centru foarte diferit dedicat unor treburi manageriale, fără legătură cu economia și cu atât mai puțin cu austrianismul sau cu preocupările sale. Vaughn, „Mengerian Roots” pp. 403–04.

³⁰ Și Kirzner a eșuat numindu-și ultima sa colecție de eseuri *The Meaning of the Market Process* (New York: Routledge, 1992).

pentru demonstrarea direcției către care tinde în mod necesar economia. Așa cum Mises arată în citatul de mai sus, echilibrul final e, de asemenea, necesar pentru analiza profitului și pierderii într-o lume incertă; astfel de randamente pozitive sau negative n-ar exista într-o lume caracterizată prin certitudine și echilibru final fără schimbare. De asemenea, constructul echilibrului final permite economistului să distingă între profitul și pierderea antreprenorială pe termen scurt de randamentele date de preferința de timp, încorporate în rata „naturală” a dobânzii, randamente care ar continua să existe într-o lume caracterizată prin certitudine și echilibru.

Între timp, prin contrast cu lachmannienii, hayekienii au păstrat conceptul de echilibru și teza că antreprenorii mișcă întotdeauna economia în direcția echilibrului. Însă hayekienii, incluzându-l pe Kirzner, duc lupta pe temeuri mai degrabă empiriste decât praxeologice. Cu alte cuvinte, hayekienii pretind că antreprenorii, în procesul de învățare din semnalele de piață, mișcă economia spre echilibru. Firește, lachmannienii, cred că antreprenorii nu pot învăța nimic și, de ace-

ea, economia fie se îndepărtează de echilibru, fie nu se mișcă într-o direcție anume. Bătălia între cele două tabere e, de aceea, despre estimările empirice ale vitezelor, hayekienii pretinzând că antreprenorii învață mai repede din semnalele prețurilor decât se schimbă datele, mișcând prin aceasta economia spre echilibru. Lachmannienii, pe de altă parte, pretind că datele se schimbă mai repede decât pot învăța oamenii (asumând că pot învăța) și din acest motiv economia se îndepărtează de echilibru. Disputa e doar una empirică, a ratelor vitezei de schimbare, o dispută care prin natura lucrurilor nu poate fi rezolvată.

Pentru un misesian, pe de altă parte, întreaga dispută e rodul unei neînțelegeri. Logica situației demonstrează că omul acționează întotdeauna prin folosirea rațiunii pentru a-și îmbunătăți situația; așa acțiunea sa e întotdeauna „rațională”, adică acțiunile sale sunt întotdeauna benefice, totdeauna echilibrând *ex ante*. Iar mecanismul pieței e în așa fel făcut încât predicțiile tind, în general, să se dovedească adevărate, în felul acesta deciziile *ex ante* fiind validate *ex post*. Însă alegerea și acțiunea sunt întotdeauna *ex ante* și acțiunea

ex ante de pe piață echilibrează întotdeauna iar considerațiunile *ex ante* sunt ceea ce contează în analiza și explicarea acțiunii umane.³¹

Coordonarea planurilor sau a prețurilor?

Sloganul hayekian despre pretinsa funcție a pieței de a „coordona planurile” este construit pe această concepție eronată despre echilibru. Conceptul nu e de găsit la Mises și pentru un motiv serios. În primul rând, în echilibrul final, în economia staționară spre care tinde economia dar nu o atinge datorită schimbării continue a datelor, nu există schimbare în rotirea nesfârșită și în felul acesta nu este așteptată nicio schimbare. Toate „planurile” indivizilor ajung în echilibru sau sunt coordonate, prin definiție, în echilibrul final. Însă, în timp ce hayekienii și lachmannienii se ceartă dacă oamenii învață sau nu din experiență și dacă piață se echilibrează și se coordonează, întreaga

³¹ Pentru o prezentare a acțiunii pe piață ca echilibrând întotdeauna prin natura și logica acțiunii și pentru o critică a empiriștilor pe această chestiune, vezi George A. Selgin, *Praxeology and Understanding: An Analysis of the Controversy in Austrian Economics* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1990).

controversă este construită greșit. Dacă planurile din echilibrul final non-existent sunt coordonate prin definiție, de ce ne-am aștepta ca planurile din afara echilibrului, care sunt necesarmente variabile și subiective, vor fi *vreodată* „coordonate” sau aduse la egalitate? Putem spune chiar că, fiind date lucrurile fundamentale – valori, resurse, tehnologie – există mai puține motive să credem că planurile vor fi coordonate decât că piața se mișcă spre echilibru.

Să presupunem, de exemplu, că valoarea de capital a unei anumite firme în echilibrul final va fi de 100 milioane \$, în funcție de randamentele și rata dobânzii viitoare și că dacă avem 1 milion de acțiuni ale firmei, prețul uneia la echilibru e de 100 \$. Chiar dacă datele sunt date sau înghețate și putem spune că prețul unei acțiuni tinde spre 100 \$, nu există motive să asumăm, în afara stării de echilibru final, că toate planurile participanților la piață vor fi „coordonate”, pentru a înțelege că prețul de echilibru va fi 100 \$. Până la sfârșit vor exista indivizi cu așteptări diverse și vom avea urcușuri și coborâșuri și volatilitate a prețului acțiunilor, până ce e atinsă starea finală de repaus.

Pe scurt, în timp ce orice acțiune echilibrează prin natura sa și piața tinde spre echilibru dacă datele sunt înghețate, planurile subiective nu vor fi *niciodată* „coordonate” până ce se ajunge la echilibrul final. Și deoarece starea finală de repaus, dată fiind natura omului și a lumii, nu se realizează *niciodată*, întregul concept de „coordonare a planurilor” trebuie abandonat ca inutil, înșelător și fals.

Înseamnă aceasta că piața nu „coordonează” *niciodată*, că nu putem vorbi de coordonarea pieței? Dimpotrivă, așa cum a arătat recent profesorul Salerno, coordonarea este eficace și are loc *zilnic* prin întregul sistem de prețuri. Profesorul Salerno ne-a făcut serviciul de a reînvia teoria coordonării prețurilor a lui William H. Hutt, demonstrând cum conceptul huttian e în esență unul misesian.³² În fiecare zi pe piață, în echilibrul de zi cu zi, nu într-un ținut *niciodată* realizat al echilibrului final, sistemul de prețuri coordonează prețurile, inclusiv ratele salariale și prețurile altor factori de producție, în așa fel încât să nu avem o criză sau un surplus nevândut. Pot exista, de la o zi la alta, *alocări greșite* ale resurselor, dar nicio-

³² Salerno, „Commentary: Concept of Coordination” pp. 325–45.

dată crize sau surplusuri, atâta timp cât prețurile sunt lăsate liber.

Să presupunem, de exemplu, că în timpul unui război are loc o alocare greșită a resurselor agricole. O țară intră în război, oferta de produse agricole scade iar cererea pentru ele crește. Prețurile hranei și ale muncii în fermă cresc iar producția fermelor se extinde. Ulterior, când se termină războiul, expansiunea agricolă e văzută pe timp de pace ca excesivă iar prețurile hranei și salariile în ferme scad. *Deși acum* e „prea multă” hrană și sunt prea multe resurse în agricultură pentru a fi sustenabile pe timp de pace, dacă prețurile sunt libere să scadă, nu vom avea un surplus nevândut la produse sau la muncă. Deși datorită războiului cererea a mutat prea multe resurse în agricultură, sistemul de prețuri libere continuă să *coordoneze*, să asigure că nu există criză sau surplus în sectorul agricol. Firește, pe termen lung, pierderile din agricultură și ratele salariale scăzute muta resursele din agricultură în alte sectoare, în așa fel încât prețurile și salariile vor tinde spre echilibru în toate sectoarele. Dar *la fiecare stadiu* al procesului sistemul de prețuri coordonează cu succes.³³

³³ Pentru o discuție scilicitoare a prețurilor și salariilor și

Cunoașterea și calculul socialist

Toată lumea recunoaște acum că Ludwig von Mises, așa-zis-ul perdant în faimoasa dezbatere privind calculul socialist lansată de el în 1920, a avut dreptate. Socialismul nu poate calcula, nu poate administra un sistem economic modern complex.

Numai recent a devenit clar prin intuițiile profesorului Salerno *de ce* Mises a avut dreptate și cum mesajul misesian a fost distorsionat sistematic din 1930 până în anii recentți de către F.A. Hayek și discipolii săi. Obsedați de pretinsa „problemă a cunoașterii”, Hayek și hayekienii l-au interpretat sistematic eronat pe Mises ca susținând doar că Directoratului Planificării Socialiste, confruntat cu incertitudinea unei economii dinamice, îi lipsește cunoașterea care să-i permită planificarea producției și alocarea resurselor într-o economie socialistă. Economia de piață, prin contrast, prin semnalele prețurilor transmite cunoașterea

pentru contrastul cu asumpțiile keynesiene, vezi William H. Hutt, *The Keynesian Episode: A Reassessment* (Indianapolis, Ind.: Liberty Press, 1979), pp. 135–77, în special 137–40, 150ff. Vezi și mai timpuriul W.H. Hutt, *Keynesianism—Retrospect and Prospect* (Chicago: Henry Regnery, 1963), pp. 53–81, esp. 54ff.

necesară de la și către diverși participanți din economie.

Mises, deși nu respinge importanța cunoașterii și a diseminării ei prin sistemul de prețuri, argumentează totuși o idee total diferită. Din 1920 încoace, el a gândit în felul următor: *să asumăm* cele mai bune condiții pentru Consiliul Planificării Sociale; printr-un proces magic s-au descoperit și se *știu* absolut toate scările de valori ale consumatorilor, toate metodele tehnologice și se alcătuește un catalog al tuturor resurselor. Să presupunem, spune Mises, că punem la dispoziție toată această cunoaștere Consiliului Socialist de Planificare. Acesta *tot* nu va putea calcula, tot nu va ști costurile și prețurile, îndeosebi cele ale pământului și bunurilor de capital și de aceea nu va putea să aloce rațional resursele. Adevărata problemă a Consiliului de Planificare, lucrul major care le e negat prin absența pieței, nu e cunoașterea, ci calculul economic.³⁴

Astfel, pentru Hayek, *dacă* Directoratul de Pla-

³⁴ Pentru o privire generală și o discuție a argumentelor din discuția privind calculul socialist, vezi Rothbard, „The End of Socialism and the Calculation Debate Revisited” pp. 51–76.

nificare ar ști cumva misterios, așa cum oamenii știu prin piața valorile consumatorilor, tehnologiile și resursele, ar putea planifica rațional și aloca resursele la fel de bine ca piața. Ca de obicei pentru Hayek și hayekieni, argumentul pentru piața liberă și împotriva etatismului se bazează numai pe un argument bazat pe ignoranță. Însă pentru Mises, problema Consiliului de Planificare nu e cunoașterea, ci calculabilitatea. Așa cum spune Salerno, cunoașterea transmisă de prețurile prezente (sau „ale trecutului imediat”) se bazează pe valori, tehnici și resurse ale trecutului imediat. Omul care acționează însă e interesat, în special antreprenorul, prin angajarea de resurse în producție pentru vânzări viitoare, de prețurile și costurile *viitoare*. Antreprenorul care angajează resurse prezente o face pentru că *estimează anticipativ* – anticipează și estimează prețurile viitoare – și alocă resursele corespunzător. *Antreprenorul care estimează anticipativ*, motivat de urmărirea profitului și evitarea pierderilor, calculează și evaluează pentru că există un sistem autentic de prețuri ale mijloacelor de producție, pământului și bunurilor de capital, adică, un sistem

de schimburi al resurselor de capital deținute privat. Numai un astfel de sistem de prețuri permite calculul economic.

Salerno subliniază că, pentru Mises, *cunoașterea și estimarea anticipativă* pe piață sunt complementare și au naturi și funcții foarte diferite. Cunoașterea este un proces *individual* prin care fiecare antreprenor învață el însuși cât de mult poate despre natura în mare parte calitativă a pieței sale, despre valori, produse, tehnici, cerere, configurații ale pieței etc. Acest proces are loc doar în mințile indivizilor. Pe de altă parte, prețurile oferite de piață, în special prețurile mijloacelor de producție sunt un proces *social*, disponibil tuturor participanților, prin care antreprenorul poate aprecia și estima costurile și prețurile viitoare. În economia de piață, cunoașterea calitativă poate fi transformată prin sistemul de prețuri libere într-un calcul economic rațional al prețurilor și costurilor *cantitative*, făcând astfel posibilă acțiunea antreprenorială pe piață. Așa cum observă Salerno: „de aceea, competiția devine un proces social esențial nu pentru că operațiile ei presupun descoperirea de cunoaștere

[ca la Hayek-Kirzner], care e inevitabil ceva individual, ci pentru că, în absența unor prețuri monetare determinate competitiv pentru factorii de producție, deținerea întregii cunoașteri din lume nu ar permite unui individ să aloce resursele productive economic în diviziunea socială a muncii”³⁵

Pe scurt, întregul accent hayekian pe ignoranță și „cunoaștere” e greșit. Scopul acțiunii umane nu e să „știe”, ci să folosească mijloace pentru a atinge scopuri. Așa cum rezumă perspicace Salerno poziția lui Mises:

Sistemul de prețuri nu este – și praxeologic nu poate fi – un mecanism de economisire și comunicare a cunoașterii relevante pentru planurile de producție [poziția hayekiană]. Prețurile istorice realizate sunt un accesoriu al estimării anticipative, operația mentală prin care facultatea înțelegerii e folosită pentru evaluarea structurii cantitative a relațiilor de preț care corespund constelației anticipate de date economice. Nici prețurile viitoare anticipate nu sunt instru-

³⁵ Salerno, „Postscript: Why a Socialist Economy is ‘Impossible’” în Ludwig von Mises, *Economic Calculation in a Socialist Commonwealth* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1990), pp. 60–61 [*De ce este „imposibilă” o economie socialistă*, online pe mises.ro –n.ed.]. Vezi și Rothbard, „The End of Socialism and the Calculation Debate Revisited” pp. 51–71.

mente de cunoaștere, ci instrumente de calcul economic. Iar calculul economic nu e un mijloc de a obține cunoaștere, ci preconditionia acțiunii raționale în contextul diviziunii sociale a muncii. Acesta oferă indivizilor, indiferent de gradul lor de cunoaștere, instrumentul indispensabil pentru înțelegerea mentală și pentru compararea mijloacelor și scopurilor acțiunii sociale.³⁶

Confesiunea lui Mises cu privire la rădăcinile cercetării problemei socialiste a fost trecută cu vederea până recent în povestea dezbaterii calculului economic. La modul general s-a asumat, de înțeles, că articolul lui Mises din 1920 era legat de instaurarea socialismului prin Revoluția bolșevică.

De fapt, imboldul principal pentru acest studiu, așa cum revelează Mises, a fost munca sa la monumentală *Teorie a banilor și a creditului* (1912). În procesul de integrarea a teoriei banilor în teoria generală marginalistă (deducând macro din micro, așa cum am spune acum), Mises a realizat, contrar austriecilor timpurii, că piața nu imputează

³⁶ Joseph T. Salerno, „Ludwig von Mises as Social Rationalist”, *Review of Austrian Economics* 4 (1990): 44 [*Ludwig von Mises ca raționalist social*, Institutul Mises România, 2022 –n.ed.]. Vezi și *ibid.*, pp. 26–54. Aceste două articole profunde și subtile sunt indispensabile pentru întreaga discuție Mises versus Hayek.

direct *valorizări* dinspre preferințele consumatorului către factorii de producție. Mises observă că scările de valori sau preferințe sunt pur ordinale. Acestea țin de a alege sau de a lăsa deoparte; în schimb, prețurile monetare ale pieței sunt pur cardinale. Numai *prețurile monetare* pot fi impuțate, nu direct valorile. Reflectând asupra faptului că piața transformă calitativul în cantitativ, Mises ajunge la intuiția privind motivele pentru care calculul în socialism ar fi „imposibil”³⁷

³⁷ Mises spune în memoriile sale:

Ei [socialiștii] nu văd prima provocare importantă: Cum poate acțiunea economică, compusă întotdeauna din a prefera și a lăsa deoparte, adică din valorizări inegale, să fie transformată în valorizări egale prin intermediul ecuațiilor? Susținătorii socialismului vin cu recomandarea absurdă de a substitui cu ecuații ale catalacticii matematice calculul monetar din economia de piață, reprezentând o imagine din care acțiunea umană e eliminată. (Ludwig von Mises, *Notes and Recollections* [Spring Mills, Penn.: Libertarian Press, 1978], p.112)

Vezi și discuția din Murray N. Rothbard, *Scholar, Creator, Hero* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1988), pp. 35–38 și în special Rothbard „The End of Socialism and the Calculation Debate Revisited” pp. 64–65. Vezi și Mises, *Human Action*, pp. 327–30, p. 696; Salerno, „Mises as Social Rationalist” pp. 39–40 și

Până la reabilitarea recentă și explicația nouă a poziției lui Mises din dezbaterile pe calculul socialist a profesorului Salerno, teza lui Mises a fost sistematic distorsionată de către austriecii moderni sau de către non-austrieci. Astfel, profesoara Karen Vaughn, într-un rezumat hayekian al dezbaterii calculului din anii 1980, nici nu menționează contribuțiile profunde ale lui Mises din *Acțiunea umană*. Într-un articol precedent, Vaughn face și mai mult. Ea spune disprețuitor că „așa-zisa respingere finală a lui Mises din *Acțiunea umană* e mai mult polemică și trece pe lângă problemele reale”.³⁸

Profesorul Israel Kirzner, pe de altă parte, are o atitudine diametral opusă: măreția poziției lui Mises din *Acțiunea umană* e că se alătură lui Hayek prin adoptarea unei teze „dinamice” asupra

Salerno, „Why a Socialist Economy is ‘Impossible’” pp. 60–61.

³⁸ Dr. David Gordon mi-a arătat că, așa cum Mises a punctat prin teorema sa a regresiei că banii pot apărea pe piață numai dintr-un bun non-monetar în barter, similar, e nevoie de banii de pe piață care să transforme valorile subiective ordinale în prețuri monetare indispensabile pentru imputarea productivității și pentru calculul economic antreprenorial.

problemei socialiste față de viziunea „statică” din articolul clasic a lui Mises din 1920. În realitate, poziția lui Mises e tot timpul în mod egal „dinamică” și „statică”; în *Acțiunea umană* el doar și-a elaborat poziția mai veche. De fapt, așa cum subliniază Salerno, „ultimul” Mises, cel din *Acțiunea umană*, neagă explicit că soluția la problema calculului în socialism e că „orice acțiune umană e orientată spre viitor și viitorul e incert”. Acesta e modul Hayek-Kirzner de a concepe problema, deoarece, în afara echilibrului static și într-o lume dinamică și schimbătoare, cunoașterea viitorului e mereu incertă. Dar nu, spune Mises, socialismul suferă de

o problemă diferită ... Nu ne preocupă problema dacă directorul [socialist] va putea anticipa condițiile viitoare. Ce avem în minte e că directorul nu poate calcula din punctul de vedere al judecăților sale de valoare prezente și al estimărilor sale prezente ale condițiilor viitoare, oricare ar fi acestea. Dacă investește azi în industria conservelor, e posibil să avem o schimbare în gusturile consumatorilor ... care va transforma investiția sa într-una greșită. Însă cum poate descoperi azi cum să construiască și utileze o fabrică de conserve cât mai economic? Unele linii ferate de la sfârșitul secolului n-ar fi fost construite dacă oamenii din acel timp ar fi anti-

cipat progresul automobilelor și al aviației. Însă cei care au construit căile ferate știau care din diversele alternative posibile pentru realizarea planurilor lor trebuie alese din punctul de vedere al evaluării și anticipării lor și al prețurilor de piață din zilele lor în care se reflectau valorizările consumatorilor. Tocmai această posibilitate lipsește directorului [socialist]. El ar fi ca un marinar pe mări care nu e familiarizat cu metodele de navigație.³⁹

Rațiune: schimb, intenție și design

În centrul constelației de diferențe cruciale dintre paradigmele misesiene și hayekiene stă atitudinea lor față de rațiunea umană. Omul, afirmă Mises, potrivit lui Aristotel, este un animal rațional unic; rațiunea este instrumentul unic și esențial al omului de a descoperi ce preferințe are și de a folosi mijloace pentru a le realiza. Accentul pus de

³⁹ Mises, *Human Action*, p. 700. Vezi și Rothbard „The End of Socialism and the Socialist Calculation Debate Revisited” pp. 67-68; și Israel M. Kirzner, „The Economic Calculation Debate: Lessons for Austrians” *Review of Austrian Economics* 2 (1988): 1-18. Eroarea lui Kirzner pare legată de viziunea sa non-misesiană despre antreprenor. Acesta nu e un estimator al prețurilor și costurilor anticipate, ci o persoană alertă la cunoașterea incertă din viitor.

Mises pe acțiune, pe omul care acționează, subliniază importanța vitală a rațiunii umane. Omul Misesian acționează, alege conștient scopuri și decide cum să le urmărească.

Întreaga operă a lui Hayek, dimpotrivă, e dedicată denigrării rațiunii umane. Așa cum a punctat David Gordon, Hayek aproape asumă că ființele umane acționează *inconștient* – firește, o contradicție – și de aceea, că ele nu cunosc, nu gândesc sau aleg. Ca atare, acțiunile lor nu necesită înțelegere; de aici accentul lui Hayek că tot ce putem face este să ne bazăm pe o azeziune oarbă și inconștientă la reguli evolutive.⁴⁰

Alta este viziunea lui Mises asupra interacțiunii oamenilor prin schimb, și implicit despre participarea lor la diviziunea socială a muncii. Amintind de intuițiile scolasticilor, începând cel puțin cu filosoful și savantul francez de secol XIV John Buridan, Mises a văzut că un om participă la schimb dacă va beneficia mai mult de bunul sau serviciul primit decât bunul sau serviciul la care trebuie să renunțe. Aici este rădăcina intuiției fundamenta-

⁴⁰ Vezi în particular, David Gordon „The Origins of Language: A Review”, *Review of Austrian Economies* 2 (1989): 245–51.

le a utilității subiective sau austriece: oamenii se angajează în schimb deoarece preferă subiectiv ce vor primi relativ la ce vor renunța prin schimb. Așa rezultă concluzia lui Mises despre cum să păstrăm și să menținem marele *oecumene*, rețeaua puternică sau sistemul de schimburi voluntare mutual benefice care formează economia de piață. Marea majoritate a publicului trebuie să învețe, trebuie să fie educat să înțeleagă importanța majoră a menținerii și prezervării pieței libere față de interferența agresivă și coercitivă. Oamenii trebuie să înțeleagă că de prezervarea și extinderea rețelei pieței sau a *oecumenei* depinde înflorirea și prosperitatea rasei omenești în timp ce interferența cu această rețea nu poate duce decât la mizerie și sărăcie⁴¹. Aceasta nu înseamnă că Mises crede că oamenii vor asculta întotdeauna de rațiune sau că îi vor urma dictatele; ci crede doar că oamenii, în măsura în care acționează, pot urma rațiunea iar acest drum e literal ultima speranță pentru umanitate.

⁴¹ Pentru Mises despre rolul indispensabil al rațiunii în schimb și contrastul cu Hayek, vezi articolul clarificator de Salerno, „Ludwig von Mises as Social Rationalist” pp. 26–54.

Una din trăsăturile de remarcă la caracterul lui Hayek este fățarnicia în exprimarea dezacordului cu vechiul său prieten și mentor. La numai cinci ani de la moartea lui Mises, cu ocazia scrierii unui „Cuvânt înainte” la noua ediție a *Socialismului* lui Mises, Hayek și-a exprimat ferm dezacordul cu viziunea raționalistă a lui Mises privind cauzele schimbului între oameni: Mises „privește cooperarea socială [schimbul] ca pe o emanație a utilității recunoscute rațional în care puterea se bazează pe opinia publică”. Însă acum Hayek scrie în „Cuvântul înainte” după moartea lui Mises: „Întotdeauna m-am simțit inconfortabil cu această filosofie, însă abia acum pot spune de ce mă simt inconfortabil cu ea”. Apoi Hayek adaugă condescendent:

Raționalismul extrem al acestui pasaj, din care n-a evadat ca fiu al timpului său și pe care poate nu l-a abandonat niciodată, mi se pare acum factual greșit. Cu siguranță, nu intuiția rațională a beneficiilor sale generale a dus la răspândirea economiei de piață.⁴²

⁴² Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (1936; Indianapolis, Ind.: Liberty Fund, 1981) [*Socialismul*, online pe mises.ro –n.ed.], p. 418; F.A. Hayek, „Foreword” în *Socialism*, p. xxiii. Vezi

Însă ideea din pasajul „extrem” al lui Mises este aceasta: orice individ participă la un schimb oarecare deoarece acționează conștient iar rațiunea îi spune că va fi într-o situație mai bună prin acest schimb decât fără el. El va beneficia din ceea ce obține comparativ cu ceea ce oferă și o va face mai bine decât în oricare schimburi alternative. Acest raționament implică acțiunea conștientă.

și Peter G. Klein, „Introduction” *The Fortunes of Liberalism: The Collected Works of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 1992), vol. 4, pp. 12–13; Hayek, *Fortunes of Liberalism*, p. 142.

Fățărnicia lui Hayek poate fi văzută și în timp ce Mises era în viață, în articolul său din 1937, „Economie și cunoaștere”, care marchează cotitura sa de la metodologia misesiană la cea popperiană (a vechiului său prieten vienez Karl Popper); aparent articolul era un atac oblic la Mises pentru o pretinsă abordare neoclasică walrasiană și era o cale de a trece subtil de la abordarea lui Mises la cea popperiană. Atât de oblic era articolul că Mises însuși l-a interpretat greșit ca pe un atac misesian la neoclasici iar istoricii și cercetătorii de azi ai Școlii austriece sunt dezbinați asupra sensului articolului lui Hayek. E interesant să observăm că cercetarea legată de ce anume voia Hayek *cu adevărat* să spună despre multe lucruri e o pâine de mâncat pentru doctoranzi în timp ce rareori oamenii se întrebă *ce a vrut să spună cu adevărat* Mises. Vezi Klein, „Introduction” pp. 10–41.

Cât privește economia de piață în general, teoria lui Mises despre stat reflectă intuiția subtilă a lui David Hume că niciun stat, oricât ar fi de puternic și coercitiv, nu poate domni pe termen lung doar prin forță; și pentru că pe termen lung forța rezidă în majoritatea condusă mai degrabă decât în minoritatea elitei conducătoare, pentru a-și asigura domnia, elita conducătoare trebuie să convingă majoritatea să-i acorde sprijinul. Cu alte cuvinte, pe termen lung, ideile oamenilor domnesc, de bine, de rău. Ideile bat forța brută. Departate de a fi un „raționalism extrem” nerealist, colapsul intern al domniei comuniste din Uniunea Sovietică și Europa de Est e o mărturie spectaculoasă a adevărului poziției lui Mises.⁴³

În pasajul în care critică poziția lui Mises,

⁴³ A existat un acord general că teza misesiană a „imposibilității” socialismului a fost justificată în panelurile întâlnirii economice anuale dedicate temei „Mises a avut dreptate”. Vezi printre alții Stephen Boehm „The Austrian Tradition: Schumpeter and Mises” în *Neoclassical Economic Theory, 1870 to 1930*, K. Hennings și W.Samuels, ed. (Boston: Kluwer Academic Publishers, 1990), p. 231. Însă nu a existat o recunoaștere a tezei că prăbușirea comunismului a confirmat poziția lui Mises despre dominația ideilor publicului asupra guvernării pe termen lung.

Hayek nu vine cu niciun contra-argument propriu. Dacă ideile „raționale” – în sensul că sunt susținute conștient mai degrabă decât că sunt cele corecte – nu dau seama de adoptarea economiei de piață sau de îndepărtarea de ea în secolul XX, atunci ce o face? Hayek spune că omul „alege” economia de piață „numai în sensul că omul a învățat să prefere ceva care a operat deja”. Hayek accentuează iar obișnuința oarbă sau tradiția. Cu siguranță obișnuința joacă un rol, însă dacă ar fi doar ea, ce explică atunci îndepărtarea de piața liberă în secolul XX sau prăbușirea sistemului comunist? Accentul lui Hayek pe obișnuința inconștientă sau urmarea de reguli ne lasă cu probleme suplimentare: (a) cum sunt adoptate aceste reguli și instituții? și (b) cum de se schimbă ele, adesea brusc? Să te sprijini, așa cum o face Hayek, pe „evoluție” ca singur răspuns la prima întrebare nu doar că aplică eronat conceptul de evoluție, care presupune existența genelor și mutațiilor, ci nu explică deloc schimbările bruște ale acestor reguli sau ale acceptării lor de către societate. Asumpțiile lui Hayek despre inconștiența omului încalcă faptul fundamental cunoscut ca axiomatic

prin propria noastră experiență că ființele umane sunt conștiente și că acționează și aleg mai degrabă decât să se miște sau „să fie mișcate” într-un mod inconștient, robotic sau nemotivat.⁴⁴

Hayek prezintă trei concepte cruciale ca modalități de a clarifica apelul său la orbire și

⁴⁴ Cum reconciliem poziția dominant anti-raționalistă a lui Hayek cu altă abordare prezentă în gândirea sa, aceea că puterea ideilor pe termen lung duce la schimbare socială și apelul său la o strategie de sus în jos de a converti cercetători și filosofi importanți la ideile liberale, care la rândul lor vor converti profesori mai mici, care vor converti apoi intelectualii, ziariștii și „comercianții de idei la mâna a doua”? Vezi îndeosebi Hayek „The Intellectuals and Socialism”, apărut prima oară în *Law Review* 16 (Spring, 1949) a universității din Chicago și reeditat în Hayek, *Studies in Philosophy, Politics, and Economics* (Chicago: University of Chicago Press, 1967), pp. 178–94.

Există cel puțin trei feluri de a explica această anomalie. Prima e să spui că e tipică pentru inconsecvența și confuzia intelectuală a lui Hayek. În al doilea rând se poate spune că aceasta reflectă un Hayek I mai raționalist, deoarece e scris în anii 1940, înainte de elaborarea poziției „evoluționiste”. În al treilea rând, că Hayek vede rolul ideilor doar în capacitatea unei elite intelectuale de a se ridica deasupra inconștienței și letargiei generale – dar că tot ce poate mai bun elita este să-i îndemne pe ceilalți și inclusiv pe ea însăși să urmeze orbește regulile evolutive.

iraționalitate: „ordinea spontană”, „consecințele *neintenționate* ale acțiunii umane” și produsul „acțiunii umane, dar nu al planului uman”.

Nu e nevoie să zăbovim prea mult asupra expresiei „ordine spontană”, decât poate pentru a observa că termenul „spontan”, încă o dată, vizează lipsa de gândire, o activitate care nu e aleasă conștient, ci mai degrabă e pur reflex și tropism. Ar fi fost mult mai corect să folosim un termen ca „voluntar”, care cel puțin s-ar fi concentrat pe acțiuni alese voluntar mai degrabă decât pe acțiuni constrânse.

Ultimele două concepte sunt fiecare o variantă a celuilalt. Toate acțiunile au consecințe. Hayek e nerăbdător să punteze de fiecare dată importanța consecințelor neintenționate mai degrabă decât a celor intenționate, trivializând astfel importanța acțiunii umane conștiente. Oamenii pot acționa, însă acțiunile lor conștiente nu sunt importante pentru că nu duc la efectele dorite, „proiectate” sau intenționate. Analiza lui Mises, dimpotrivă, se bazează fățiș pe intuiția aristotelică privind acțiunea, în care aceste consecințe apar ca *intenționale*, gândirea și acțiunea fiind orientate către un obiect. Oamenii acționează tot timpul

într-un număr mare de privințe, acțiunile lor ducând la obținerea rezultatelor *intenționate*. Dacă ele n-ar face-o, oamenii n-ar continua să le repete. Accentul pus de Hayek pe obișnuință sau tradiție confirmă raționalismul de tip Aristotel-Mises: repetiția obișnuită înseamnă că aceste acțiuni au avut succes în mod repetat în atingerea scopurilor. Astfel, dacă o persoană locuiește în Long Island și în fiecare dimineață ia un tren până la Stația Penn și apoi un autobuz până la locul de muncă, inversând procesul seara, succesul ei în înțelegerea relațiilor cauzale și în realizarea consecințelor intenționate o fac să repete aceste activități.

În plus, întrucât toate acțiunile omenеști sunt orientate către scop, sunt *intenționale*, dacă nu știm cu certitudine că a intenționat sau nu să obțină consecințele acțiunilor sale, trebuie să *presumăm*, în absența demonstrației contrare, că a făcut-o. Evident, dacă un investitor sau un speculator a avut pierderi, aceste pierderi nu sunt intenționate, însă cu excepția acestor cazuri, *presumpția* trebuie să meargă pe intenție.⁴⁵

⁴⁵ Datorită codului fiscal, e posibil ca pierderile să fie intenționate pentru a reduce nivelul venitului supus taxării. Însă, în acest caz, doar o cercetare empirică deta-

Poate că argumentul cel mai bun pentru studierea consecințelor neintenționate vine din analiza motivului schimbului pe piața liberă și a fost cel mai bine exprimată în faimosul fragment din *Avuția națiunilor*:

Nu ne așteptăm cina din benevolența măcelarului, berarului sau a brutarului, ci din faptul că-și urmăresc propriul interes. Noi nu ne adresăm umanității lor, ci iubirii lor de sine și nu le vorbim de necesitățile noastre, ci de propriul lor avantaj.⁴⁶

liată a faptelor va răsturna prezumpția de simț comun că pierderile n-au fost intenționate din capul locului.

⁴⁶ Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Campbell și A. Skinner, ed. (Indianapolis, Ind.: Liberty Classics, 1981), vol. 1, pp. 26–27. Trebuie observat că și Smith a fost un anti-raționalist, chiar dacă din motive diferite. Smith voia să curețe teoria economică de toate considerațiile de utilitate subiectivă, așa că trebuia să abandoneze beneficiul reciproc drept motiv pentru schimb. Prin contrast cu intuiția lui Mises că diviziunea muncii (baza schimbului) provine din diversitatea și inegalitatea talentelor și intereselor între oameni, Smith crede că toți oamenii și copii sunt inițial aproape identici și că diviziunea existentă a muncii și ocupației îi împinge către specializare și diferențe de interes. Așa cum o spune Smith: „însuși geniul care pare să distingă oamenii din diferite profesii ... nu e ... atât de mult cauza, cât efectul diviziunii muncii”.

Să traducem acest pasaj într-un mod adecvat problemei noastre: acțiunile măcelarului și brutarului duc la consecințele *intenționate* privind obținerea de profit, dar, mai important pentru societate, ele au consecințele *neintenționate* ale satisfacerii consumatorilor, a societății ca întreg, în modul cel mai eficient posibil.

Acesta e un punct valid și important. Dar ne-am putea întreba: de ce să ne grăbim cu *sărbătorirea* consecințelor neintenționate? N-ar fi fost mai bine dacă aceste consecințe pro consumator sau pro standardul general de viață ar fi fost înțelese și *intenționate* de actori? Să formulăm altfel. Măcelarul, brutarul etc. doresc și intenționează consecințele producției lor aducătoare de profit. Dar să presupunem că ei sunt informați de că-

Dacă, pentru Smith, diversitatea și inegalitatea talențelor nu e cauza fundamentală a diviziunii muncii, ci efectul, care e atunci cauza fundamentală? Smith, ca mulți cercetători sociali care nu știu cauza unui fenomen uman, se întorc la un fel de „instinct” înnăscut sau, așa cum o spune el, „o anumită înclinație din natura umană” care nu e interesată de utilitate, ci e, în schimb, „o propensiune pentru a schimba un lucru cu altul”. Ibid., pp. 25, 28. Sau, așa cum Smith o formulează, mai degrabă absurd, „fără dispoziția către schimb, omul și-ar fi procurat el însuși necesitățile vieții”, ibid., p. 29.

tre economiști sau de alte persoane că acțiunile lor au și efectul că ajută restul societății și cresc standardul general de viață. Nu ar intenționa așa și bunăstarea generală, chiar concedând că interesul propriu rămâne scopul lor primar? N-ar fi probabil să se simtă mai bine în legătură cu activitățile lor știind că alături de ei beneficiază și restul consumatorilor? Cum ar face rău o asemenea cunoaștere?

S-ar putea răspunde că măcelarul și brutarul s-ar putea simți mai bine; făcând însă abstracție de acest lucru, cunoașterea consecințelor neintenționate n-ar avea niciun efect asupra acțiunilor lor concrete de pe piață. Aici s-ar putea replica astfel: cunoașterea că sprijină bunăstarea generală le-ar afecta puternic operațiunile. Să luăm următorul caz. Un antreprenor priceput se angajează în activități productive. Însă el a absorbit poziția culturală generală că prin maximizarea profitului său își prejudiciază semenii. Drept urmare, pentru a-și liniști conștiința, va începe să acționeze pentru scăderea profitului – nu pentru eliminarea lui, ci doar pentru scăderea față de un nivel „extrem” sau față de unul care nu îi creează probleme de conștiință.

Apoi antreprenorul îi citește pe Mises sau pe alți economiști sau jurnaliști pro piață. El află, spre surprinderea și liniștirea sa că un profit mai mare ajută *mai mult* consumatorii, societatea ca întreg și pe semenii săi. Din fericire, scapă de vina care plana asupra lui și își schimbă acțiunile în direcția unei maximizări fericite și generatoare de bunăstare a profiturilor.

Acesta nu e un caz neobișnuit și arată că e mai bine să arunci lumină, să înlocuiești ignoranța prin cunoaștere și să arăți antreprenorului toate consecințele previzibile ale acțiunilor sale. Acțiunile lui vor fi acum ajustate la faptul că toate consecințele lor sunt conștiente și intenționale. Nu numai că nu e nimic greșit în legătură cu acest proces, dar viața antreprenorului și a societății se vor îmbunătăți. În ciuda lui Hayek, cunoașterea e mai bună ca ignoranța.⁴⁷

⁴⁷ Mai există un punct. Observatorul extern al unui măcelar sau brutar nu *știe* cu adevărat dacă acesta a fost luminat sau nu de autori misesieni sau pro piață. Observatorul poate avea aceste suspiciuni, dar suspiciunile nu sunt cunoaștere. În mod ironic, dacă Hayek sau hayekienii asumă fără evidență că toți măcelarii, brutarii etc. sunt ignoranți cu privire la piața liberă, ar pretinde arogant o cunoaștere pe care nu o au și nu o

Și în final există un alt punct de importanță vitală, care ne întoarce la argumentul despre cum se stabilește și se susține o economie de piață. Răspândirea cunoașterii despre consecințele neintenționate dar fericite ale activităților lor poate nu doar să schimbe acțiunile cu consecințe neintenționate, ci mai mult, ar putea induce publicului larg, indiferent de ocupația oamenilor, o apreciere pentru beneficiile enorme ale funcționării pieței libere în societate și pentru consecințele rele ale intervenției guvernamentale în țesutul economiei de piață. Educarea pentru a face din consecințele neintenționate prezente unele intenționale poate fi singurul drum pentru salvarea umanității. Adevărul, înțelegerea și rațiunea sunt drumul pentru a salva piața liberă, nu îndemnul la supunere față de reguli oarbe care s-ar putea să nu fie în acord cu economia de piață.

O altă problemă gravă în legătură cu doctrina hayekiană nu e doar că aceasta exaltă regulile oarbe și acțiunea inconștientă din economia de piață prin conceptul său de ordine spontană; aceasta dezvinovățește statul. Acest accent înseamnă nu pot avea. Poate că hayekienii, și nu misesienii, suferă cu adevărat de *hybris*.

doar că acțiunile pieței au consecințe benefice, ci și că acțiunile cu consecințe rele ale statului sunt la fel de inconștiente. Aceasta înseamnă că statul nu e rezultatul unui lobby conștient și al căutării de subvenții și privilegii speciale, ci pur și simplu crește „spontan”, ca Topsy. Nimeni nu e de blamat pentru acțiunile statului. Nu există motive, scopuri, lobby, nici exploatare a plătitorilor de taxe sau a competitorilor. Așa cum John R. Seeley, în apologia sa pentru imperiul britanic, spunea că nu s-a extins conștient, ci numai „în absența gândirii”, așa și cadrul hayekian, aplicat acțiunii statului, elimină vina sau chiar înțelegerea din analiza procesului istoric.

Dezvinovățirea răului a fost la originea admirației lui Hayek față de consecințele neintenționate sau a conceptului de acțiune-umană-dar-nu-plan-uman. Hayek subliniază că Adam Ferguson, sociologul și vechiul prieten și coleg al lui Adam Smith din Iluminismul Scoțian de secol XVIII a patentat conceptul „rezultat al acțiunii umane, dar nu realizare a unui plan uman”.⁴⁸ Ceea ce nu ne spune Hayek e că Ferguson

⁴⁸F.A. Hayek, „The Results of Human Action but not of Human Design” în *Studies in Philosophy, Politics, and*

n-a folosit inițial conceptul pentru a analiza piața, limbajul sau vreun proces social asemănător. Ca tânăr preot prezbiterian, Ferguson, împreună cu prietenul său, reverendul Alexander Carlyle, se trezeau din șocul Revoltei Catolice Iacobite aproape reușite din 1745 când iacobitiții au cucerit Scoția și au fost învinși în final de trupele din Hanovra în nordul Angliei. Ferguson și alții s-au confruntat cu o problemă teologică gravă: cum putea permite Dumnezeu catolicilor cei răi să se apropie atât de mult de reușită? Ei au conchis că în timp ce catolicii erau, firește, răi, urmărind scopuri rele, ei erau folosiți de Dumnezeu pentru propriile scopuri, pentru a scoate din letargie Biserica Prezbiteriană a lui Dumnezeu din Scoția și pentru a-i reînnoi devotamentul pentru adevăratele ei scopuri. Pe scurt, toate evenimentele din istoria umană, chiar și cele care păreau motivate de rău, lucrau *inconștient* pentru bine. Dincolo de răul aparent era binele, planul Providențial al lui Dumnezeu. Această doctrină periculoasă ducea la Teoria Whig a Istoriei: orice se întâmplă, este corect; ce a fost este corect. Orice în istorie se mișcă

spre bine, este progres; nu poate exista rău sau co-titură greșită în istorie.⁴⁹

Pe scurt, Hayek se întoarce dintr-o lovitură la teoria Whig a istoriei și la un conservatorism care justifică toate instituțiile ca „evolute”, ca parte dintr-un tipar benefic, deși Dumnezeu a fost scos din scenă. Nu numai Hayek a fost puternic influențat de Ferguson; așa a fost și tânărul absolut de filosofie de la universitatea din Tübingen, G.W.F. Hegel, și colegii săi. Hegel sistematizează intuiția lui Ferguson prin „dialectica” sa istorică, în care istoria, prin „viclenia rațiunii”, se mișcă necesarmente potrivit planului ei divin, aducând mereu binele și un stadiu superior dintr-un rău și un conflict aparent. Karl Marx, ca tânăr hegelian, a transformat dialectica într-una atee. Hayek este într-o companie ciudată și nu una înțeleaptă.^{50, 51}

⁴⁹ Vezi opera lămuritoare a lui Richard B. Sher, *Church and University in the Scottish Enlightenment* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1985), pp. 40–44.

⁵⁰ Despre Hegel și Marx, vezi Murray N. Rothbard, „Karl Marx: Communist as Religious Eschatologist” *Review of Austrian Economics* 4 (1990):132–38.

⁵¹ Admirația lui Hayek pentru dreptul englez ca spontan și neplanificat ignoră faptul că judecătorii descoveră, elaborează și aplică principiile juridice în mod

Profesorul Salerno punctează tranșant, prin contrastul său incisiv dintre „raționalismul social” al lui Mises și accentul iraționalist al lui Hayek pe „ordinea spontană”, că în viziunea misesiană omul nu se poate baza pe consecințele „neintenționate” spontane pentru schimbarea socială. Dimpotrivă, dacă oamenii nu înțeleg rațional consecințele distructive ale intervenției statului, dacă nu înțeleg beneficiile economiei de piață, e probabil să distrugă *oecumena*, capitalismul și să întoarcă economia la sărăcie și barbarie. Diviziunea muncii și prosperitatea umană se bazează pe adoptarea de către public a ideologiei *laissez-faire*. Pe de altă parte, dacă acesta adoptă intervenționismul, „ajustările sociale rele inspirate de o ideologie eronată poartă cu sine posibilitatea dezintegrării sociale și aceasta e cu mult mai probabilă cu cât gradul consecințelor umane sunt neintenționate, sau pentru a folosi termenul lui Mises, ‘involuntare’”. Salerno continuă, urmându-l pe Mises, că

conștient. Rațiunea și planul sunt dominante în dreptul englez. Faptul că rațiunea și aceste legi nu sunt impuse de un stat suveran, ci elaborate din principii juridice susținute pe termen lung e irelevant pentru teza lui Hayek.

„în gradul în care normele sociale, politicile și instituțiile sunt ‘neplanificate’ și nu sunt gândite dinainte corect și complet și printr-o ideologie consistentă, însăși existența societății devine problematică”. Însă atunci, „dacă dezintegrarea socială poate apărea ‘spontan’ datorită ignoranței cu privire la consecințele îndepărtate ale acțiunii sociale, progresul social poate fi asigurat numai prin adoptarea largă a unei ideologii a vieții sociale care să dea seama conștient și corect de aceste consecințe. Această ideologie este liberalismul [*laissez-faire*]”⁵²

Acțiunea ignorantă și „spontană” e mai probabil să semene cu distrugerea unui porțelan de către un copil sau de către un sălbatic decât cu stabilirea unei economii de piață benefice și înfloritoare. Contrastându-i direct pe Mises și Hayek, Salerno conchide că

viziunea raționalistă [misesiană] despre evoluția socială, de aceea, nu e una a îmbunătățirii pașnice și automate asigurate de consecințele „neintenționate”, de instituțiile „neplanificate”, cunoașterea „tacită” și „selecția naturală” a regulilor comportamentului. Raționalismul social

⁵² Joseph T. Salerno, „Ludwig von Mises as Social Rationalist”, *Review of Austrian Economics* 4 (1990): 50–51.

implică, în schimb, că istoria umană e rezultatul conflictului dintre ideologii, formulate și adoptate conștient prin rațiune de către ființele umane. Dacă o epocă se caracterizează prin progres social, înapoiere socială sau chiar dezintegrare socială depinde de ideologiile populare și care au atins „forța” ideologică definită ca „puterea de a influența alegerile și comportamentul altor oameni”.⁵³

S-ar părea că scenariul cel mai plauzibil pentru teoria hayekiană spontană, antirațională, antiplan a vieții sociale este apariția și dezvoltarea limbajului. A crescut limbajul, cel puțin, ca Topsy și nu a fost creat rațional? Într-un eseu instructiv, David Gordon arată cum cercetarea recentă reînvie plauzibil viziunea iluministă de secol XVI-II a lui Condillac, ca și a lui Thomas Reid și Lord Monboddo, că limbajul este creat conștient, din gesturi, iar Gordon adaugă că gestul este întărit prin joc. Gordon subliniază că viziunea iluministă a fost scoasă din circulație de romanticii germani, conduși de Johann Christian Herder, care erau preocupați să legitimizeze viziunea bizară că germana este limba „cea mai înaltă”, susținând că aceasta n-ar fi putut emerge decât din sufletul ger-

⁵³ Ibid., p. 52.

man nobil, inconștient și inefabil.^{54, 55}

Salerno adaugă și ideea importantă, preluată din Mises, că și limbajul conține o componentă

⁵⁴ David Gordon, „The Origins of Language: A Review” pp. 245–51. Gordon discută îndeosebi două lucrări recente: G.A. Wells, *The Origins of Language* (Peru, Ill.: Open Court, 1987) și J.N. Hattiangadi, *How is Language Possible?* (Peru, Ill.: Open Court, 1987). Vezi Hans Aarsleff, *From Locke to Saussure* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982), pentru o examinare critică a ideilor romanticilor germani despre limbaj.

⁵⁵ În plus, Școala de filosofie din Erlangen vede originile matematicii și fizicii într-o cuprindere conștientă a lungimii sau numerelor în obiectele lumii reale. Vezi Paul Lorenzen, *Constructive Philosophy* (Amherst: University of Massachusetts Press, 1987).

Asemănătoare problemei limbajului este viziunea ciudată că poezia sau muzica populară n-au fost create de indivizi, ci au crescut inconștient din înțelepciunea populară. Vezi H.L. Mencken, „Folk-Literature, a Review of Louise Pound, *Poetic Origins and the Ballad*” în *A Mencken Chrestomathy* (New York: Alfred A. Knopf, 1949), pp. 471–72. Mencken scrie: „Cântecul popular german cel mai îndrăgit din lume e atribuit de obicei talentului nativ misterios al țăranului german, însă cercetarea științifică arată cum unele din cântecele privite ca relevante pentru sufletul popular au fost scrise de directorul muzical de la universitatea din Tübingen, profesorul Dr. Friedrich Silcher”, *ibid.*, p. 472. Vezi și Ludwig von Mises, *Theory and History*, pp. 188–89.

ideologică (deci conștientă) considerabilă. Salerno citează din *Teorie și istorie* a lui Mises ideea că limbajul este „precipitatul controverselor ideologice ale oamenilor, ale ideilor lor privind chestiuni precum cunoașterea pură și religia, instituțiile juridice, organizațiile politice și activitățile economice ... Învățându-le semnificația, generația nouă este inițiată în mediul mental în care trebuie să trăiască și lucreze. Semnificația diferitelor cuvinte este într-un flux continuu ca răspuns la schimbările în idei și condiții”. Unele limbi, cum ar fi galeza modernă și ebraica seculară, sunt chiar creații și re-creații deliberate, din voință și determinare ideologică.⁵⁶

E instructiv să contrastăm întorsăturile și transformările eronate din conceptul hayekian de *consecințe neintenționate*, inclusiv elogiul său pentru acțiunea ignorantă și inconștientă, cu accentul misesian aparent asemănător, dar foarte diferit, pe consecințele *îndepărtate* sau *mai puțin vizibile* ale acțiunii umane. Mai degrabă decât să se bazeze pe spontaneitate sau pe gloriificarea acțiunii inconștiente și a consecințelor ei

⁵⁶ Ibid., pp. 227–32; Salerno, „Mises as Social Rationalist” p. 53.

neintenționate, Mises îndemna ca fiecare om să *înțeleagă* consecințele îndepărtate și nevăzute ale acțiunilor, înțelegere care poate fi atinsă doar prin rațiune, în cazul de față prin raționament praxeologic.

Astfel, economistul misesian Henry Hazlitt, face în bestsellerul său *Economia într-o lecție* un leitmotiv al cărții din „eroarea geamului spart” a lui Frédéric Bastiat.⁵⁷ Un copil obraznic aruncă cu o piatră și sparge un geam. Reacția imediată de simț comun pentru privitori e să deplângă acțiunea copilului și să se lamenteze de faptul că proprietarul magazinului va trebui acum să plătească o sumă considerabilă de bani pentru a repara geamul. Dar atunci apare un proto-keynesian, pasionat al Erorii Geamului Spart, un sofisticat de la nivelul al doilea, care îl ironizează pe omul obișnuit. „Nu, nu înțelegi”, spune el. „Acțiunea copilului e bună pentru economie deoarece proprietarul magazinului va cheltui acum bani la geamgiu pentru a repara fereastra, dând astfel de lucru muncitorilor geamgiului, și stimulând economia.

⁵⁷ Henry Hazlitt, *Economics in One Lesson* (New York: Harper and Bros., 1946) [*Economia într-o lecție*, București, Libertas, 2020].

Viziunea de simț comun e, ca de obicei, greșită”. Dar atunci economistul de tip Mises-Hazlitt-Bastiat intră în scenă și respinge Eroarea Geamului Spart. „Nu, acest lunatic vede doar banii cheltuiți de proprietar la geamgiu. Însă ceea ce nu vede e mult mai important: banii pe care proprietarul i-ar fi cheltuit, dacă nu ar fi suferit o pierdere de avuție, fie pe bunuri de consum, fie pe extinderea afacerii sale. Acest stimul nevăzut este pierdut. În felul acesta proprietarul e într-o situație mai rea prin acțiunea copilului și economia și societatea au de suferit”. Simțul comun e reabilitat de un economist de la nivelul al treilea care vede la distanță. Ca în multe sfere ale economiei politice, vedem o alianță în numele adevărului a omului obișnuit cu economistul autentic împotriva sofisticărilor de nivelul doi ale pseudo-intelectualului și pseudo-economistului.

MACROECONOMIA NON-MISESIANĂ: BANI AUTENTICI SAU CONTRAFĂCUȚI?

Profesorul Erich Streissler, în analiza contribuțiilor lui Menger și ale elevilor săi, spune în mod corect

că acestea țin în mare parte de microeconomie. Dar adaugă apoi că Menger „a lăsat moștenire școlii sale o aversiune ciudată față de conceptele macroeconomice”. Comentând articolul lui Streissler, profesorul Robert Hébert îl contrazice pe Streissler, indicându-l pe Ludwig von Mises drept creator al unui tip de macroeconomie austriacă specială, construind concepte macro pe baza unor fundamente micro. Mises integrează teoria monetară și teoria valorii banilor în teoria micro a utilității marginale, ca și în teoria cererii și ofertei⁵⁸. Hébert ar fi putut adăuga că Mises își construiește, pe propria sa teorie monetară, teoria magistrală a ciclului economic. În perioada sa timpurie, Hayek (sau Hayek I) a elaborat teoria ciclului economic a lui Mises, într-o lucrare cu care a câștigat mai târziu Premiul Nobel⁵⁹. Cu siguranță, există puține

⁵⁸ Erich Streissler, „Menger, Böhm-Bawerk, and Wieser: The Origins of the Austrian School” în *Neoclassical Economic Theory, 1870 to 1930*, K. Hennings and W. Samuels, ed. (Boston: Kluwer Academic Publishers, 1990), p. 170; Robert E. Hébert, „Commentary” *ibid.*, pp. 190–200.

⁵⁹ În particular, F.A. Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cycle* (1933; New York: Augustus M. Kelley, 1966), o traducere a cărții publicate în 1929; și *Prices and Production* (London: Routledge and Kegan Paul, 1935).

domenii care să fie considerate mai „macro” decât teoria monetară și cea a ciclului economic⁶⁰. Și totuși, Hayek II a petrecut puțin timp în acest sector, iar hayekienii și lachmannienii n-au petrecut deloc. Kirzner își petrece tot timpul pe micro și nu alocă nimic zonei macro. Aceeași observație e valabilă și despre discipolii lui Lachmann, care nu s-au obosit prea mult să respingă teoria monetară misesiană sau pe cea a ciclului economic, în măsura în care au încetat să o mai studieze sau să se refere la ea.

Singurii austrieci care s-au ocupat de teoria banilor sau a ciclului economic au fost misesieni. Printre ei s-au numărat în anii 1920 și 1930, Hayek I, Fritz Machlup, Gottfried Haberler și Lionel Robbins, iar în anii de după Al Doilea Război Mondial Hazlitt, Salerno, Hoppe, Walter Block și autorul de față. „Groaza” de concepte macroeconomice se aplică, de fapt, diverșilor non-misesieni, care n-au niciun fel de teorie macro.⁶¹

⁶⁰ Se poate argumenta ușor că teoria superbă a structurii de capital a lui Böhm-Bawerk e atât „macro”, cât și „micro”.

⁶¹ În comentariul nepublicat la articolul meu despre „Definițiile austriece ale ofertei monetare” de la

Există o excepție nefericită de la această regulă. În 1976, după ce Hayek a câștigat Premiul Nobel și s-a lăsat pradă *hybrisului*, a deschis o cutie a Pandorei cu idei monetare țăcănite, oferind o schemă bizară pentru monede private aflate în competiție⁶². Singurul punct comun cu viziunea despre bani a maestrului său Mises este politic: ambii se opun controlului exercitat de Banca Centrală asupra ofertei monetare. Însă, făcând abstracție de acest lucru, Hayek încalcă regula pentru o teorie monetară validă pe care el însuși o schițase ca Hayek I: aceasta trebuie să fie, analog teoriei lui Mises, dedusă dintr-o teorie micro generală corectă⁶³. În schimb, doctrina lui Hayek era

Conferința Austriacă de la Castelul Windsor din septembrie 1976, Israel Kirzner a adoptat linia nihilistă că e imposibil să definești oferta monetară deoarece e un concept agregat. Dimpotrivă, e un agregat compus din dolari sau uncii de aur. Murray N. Rothbard, „Austrian Definitions of the Supply of Money” în *New Directions in Austrian Economics*, Louis Spadaro, ed. (Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1978), pp. 143–56; inclus în acest volum la capitolul 39.

⁶² F.A. Hayek, *Denationalization of Money: The Argument Refined* (1976, 3rd ed.; London: Institute of Economic Affairs, 1990).

⁶³ Astfel, Hayek I scria: pentru „teoria ciclului economic

desprinsă atât de teoria economică generală, cât și de teoria monetară a lui Mises.

Schema lui Hayek privitoare la indivizi privați sau bănci care-și emit propriile monede – o schemă pe care el însuși, în momentele sale sobre, ar fi expediat-o ca absurd de „constructivistă” – nu a fost atât de adoptată, cât mai degrabă a servit ca inspirație sau trambulină pentru alte scheme bizaro-monetare, care au proliferat de atunci. Ele se întind de la monede private până la bănci private care extind creditul în mod liber, pe baza rezervelor de aur. Pe măsură ce s-au multiplicat aceste propuneri, aurul a fost dat deoparte sau scos din peisaj. Planurile mai târzii se întind de la bănci care fac inflație în propriile bancnote și depozite pe baza bancnotelor Rezervei Federale chiar și după ce FED a fost abolit, aurul fiind doar o umbră care să sprijine sistemul, până la scheme în care băncile își șterg reciproc datoriile, pe

... ca pentru orice altă teorie, există numai două criterii pentru corectitudine. Primul e că trebuie dedusă logic corect din noțiunile fundamentale ale sistemului teoretic; al doilea e că trebuie să explice printr-o metodă pur deductivă fenomenele observate în ciclurile reale, cu toate particularitățile lor”. F.A. Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cycle*, pp. 32–33.

termen nedefinit, fără posibilitatea ca publicul să-și preschimbe banii din bănci. În cele în urmă, banii standard sau „cu putere mare” dispar de tot iar băncile inflaționiste doar își preschimbă bancnotele și depozitele inflaționiste în bancnotele și depozitele altor bănci la fel de inflaționiste.^{64, 65}

⁶⁴ Printre vinovați sunt Lawrence White, George Selgin, Kevin Dowd, David Glasner, F. Capie, Leland Yeager, Robert Greenfield și Richard Timberlake. Chiar și Milton Friedman a apărut mai târziu bimetalismul, prin aceasta respingând implicit analiza monetară corectă a acestui sistem. Pentru critici la adresa unora din aceste poziții vezi Murray N. Rothbard, „The Myth of Free Banking in Scotland”, *Review of Austrian Economics* 2 (1988): 229–45; inclus în acest volum la capitolul 46; Rothbard, „The Case for a Genuine Gold Dollar” în *The Gold Standard: Perspectives in the Austrian School*, Llewellyn H. Rockwell, Jr., ed. (1985; Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1992), pp. 1–17; inclus în acest volum la capitolul 41; și Rothbard, „Aurophobia: or, Free Banking on What Standard?”, *Review of Austrian Economics* 6, no. 1 (1992): 97–108; inclus în acest volum la capitolul 47.

⁶⁵ Aceasta ar fi versiunea „libertariană” a condiției pe care profesorul Paul Cantor, într-un articol interesant, o subliniază astfel: „Aceasta înseamnă să ai o monedă acoperită în aur – că o hârtie / bancnotă este preschimbabilă în termenii unei mărfi reale, aur, în ceva care are o valoare independentă. Însă în era modernă a banilor *fiat*, o bancnotă doar reprezintă o altă bancnotă. O

Crankismul monetar este un fenomen obișnuit al ultimelor două secole și, așa cum o poate confirma orice profesor de monedă și activitate bancară care a primit scrisori lungi și pasionate scrise cu carioca despre subiect, acesta implică întotdeauna scheme de expansiune radicală a ofertei monetare. Inflația monetară poate fi guvernamentală sau, când e propusă de persoane cu înclinații liberale, privată. Economic, diferența nu e relevantă, cu excepția faptului că împuternicirea fiecărei persoane private să tipărească oricât de mulți bani ar produce un dezastru hiperinflaționist și mai repede.

Prima eroare și prima mare depărtare de doctrina misesiană comisă de multe dintre aceste scheme, nu mai puțin de Hayek, este că ignoră

hârtie în dolari poate fi schimbată doar pentru o altă hârtie în dolari, însă o asemenea tranzacție nu mai are nicio miză, din moment ce moneda n-are acoperire în mărfuri reale. În sistemul monetar modern de hârtie, banii nu reprezintă ceva din afara lor; banii se reprezintă doar pe sine”. Paul A. Cantor, „Hyperinflation and Hyperreality: Thomas Mann in Light of Austrian Economics”, *Review of Austrian Economics* 7, no. 1 (1994): 3–29. Fostului bancher John Exter îi plăcea să se refere la instrumentele monetare *fiat* ca „nimicuri IOU” [un joc de cuvinte, *IOU nothings* traducându-se literal „îți datorez nimic / nimicuri” –n.ed.].

fundamentală Teoremă a Regresiei, pe care Mises a construit-o ca pe o lege logică pornind de la intuiția istorică a lui Carl Menger. Pentru a funcționa ca *bani*, o entitate *trebuie* să fi emers pe piața liberă din barter, ca o marfă selectată pe piață, ca un mediu pentru aproape toate schimburile.⁶⁶ Nimic nu poate fi adoptat inițial ca bani prin decret guvernamental sau printr-un tip de contract social; banii își au originea în piață. Nimic nu poate fi adoptat ca bani, ca mediu de schimb, dacă nu are o putere de cumpărare pre-existentă ca bun non-monetar. Chiar dacă i s-ar permite lui Hayek să emită tichetele sale private numite *ducați* neacoperiți de nimic decât de alți ducați – lucru care cred că ar trebui să-i fie permis legal – nimeni nu i-ar accepta ca bani. Ar avea doar o valoare foarte limitată, ca o curiozitate, ca încă un alt monument al nebuniei omenești. Toate planurile monetare noi, publice sau private, comit aceeași eroare gravă.

Celălalt grup de planuri – care construiesc scheme bancare private pe monedele existente – cel puțin nu încalcă Teorema Regresiei. În schimb,

⁶⁶ Pentru o apreciere bine-venită a realizării lui Mises, vezi Hébert, „Commentary” pp. 191–95.

ele fac un pas mai departe față de cele făcute de stat în ultimele secole. Acestea construiesc pe banii de aur prin transformarea tichetelor de hârtie, convertibile odinioară în aur, în propriile lor etaloane *fiat*. Din nefericire, așa cum arată clar Teorema Regresiei, de îndată ce un tichet de hârtie a câștigat acceptare pe piață prin legătura firavă cu aurul ca tichet răscumpărabil, statul își poate folosi puterile coercitive pentru a ține indefinit hârția în joc ca bani *fiat* nepreschimbabili. Al doilea grup de planuri pseudo-austriece își propune să construiască scheme bancare private inflaționiste pe hârția *fiat* existentă, eventual renunțând și la banii de hârtie standard.

Lăsând deoparte Teorema Regresiei, ambele tipuri de scheme ar provoca dezastre pe scară largă. Există două erori comise de toate aceste propuneri. Construind pe intuițiile ricardienilor și ale Școlii Monetare, ca și pe teoria monetară continentală de la Scolastici încoace, Mises a demonstrat că, dată fiind existența banilor în economie, orice ofertă monetară este optimă. Pe scurt, chiar dacă valoarea sau puterea de cumpărare a banilor este, ca a celorlalte bunuri și servicii, determinată

de cerere și ofertă, există o diferență capitală între bani și celelalte bunuri. Toate celelalte bunuri și servicii, indiferent că sunt bunuri de consum sau de producție, ne ajută să ameliorăm raritatea naturală; de aceea, celelalte fiind aceleași, orice creștere de astfel de bunuri e un beneficiu social net, reducând raritatea naturală. Însă acest lucru nu e adevărat despre bani, deoarece singura funcție a banilor e să faciliteze schimbul, să ofere un mediu general de schimb, și, prin urmare, o unitate de calcul economic. Însă banii îndeplinesc o asemenea funcție optim și complet, indiferent de oferta disponibilă. O creștere în cantitatea de bani nu ameliorează raritatea și nu oferă un beneficiu social. Aceasta doar diluează puterea de cumpărare a fiecărei unități monetare. O creștere în ofertă poate doar dilua eficacitatea schimbului fiecărui dolar sau franc sau a oricărei unități monetare.

Orice schemă inflaționistă a ofertei monetare, privată sau publică, doar redistribuie venitul și averea, distruge unitatea de calcul indispensabilă unei economii moderne, slăbește stimulentele de economisire și în cele din urmă distruge întregul

sistem economic⁶⁷. Sfârșitul este în cele din urmă hiperinflația și dezastrul economic.

A doua problemă fundamentală e politico-economică. Orice economie pro piață trebuie să se bazeze necesarmente pe devotamentul față de sanctitatea proprietății private. E evident că furtul sau fraudă pe o scară largă nu pot decât distruge drepturile de proprietate și economia liberă, prosperă, care emerge din ele. Pentru ca o societate liberă să supraviețuiască și să înflorească, trebuie apărate drepturile de proprietate. Mare parte din această apărare trebuie să aibă loc prin încorporarea valorii supreme a drepturilor de proprietate în sistemele de valori ale publicului larg. Acest lucru poate fi realizat și susținut când grupurile și instituțiile din societate care formează valori și opinii – în special intelectualii, mediul academic, media și bisericile – susțin și promovează acest sistem de valori. Când aceștia eșuează sistematic să facă acest lucru, atunci, așa cum am văzut clar

⁶⁷ Dacă banii sunt un metal prețios, să spunem aur, atunci o creștere în oferta de aur nu are efecte monetare benefice în societate, dar conferă un beneficiu prin reducerea rarității aurului pentru folosirea non-monetară, cum ar fi pentru bijuterii sau stomatologie.

în acest secol [XX], suntem cu toții într-o situație fără ieșire. Frontul apărării împotriva a ce ar trebui să fie o minoritate de violatori ai proprietății e compus din instituțiile juridice, de poliție și tribunale. Indiferent cum sunt stabilite și finanțate aceste instituții, funcția lor de apărare și protecție e extrem de importantă.

Libertarienii, în zelul lor de a privatiza funcțiile statului, tind să uite faptul fundamental că *unele* funcții ale statului, precum Serviciul de impozitare sau construirea de lagăre de concentrare pentru dizidenți, trebuie mai degrabă să fie abolite decât privatizate. Pentru a o formula altfel: nu trebuie să uităm că statul nu e singura organizație care poate comite infracțiuni. Organizațiile și persoanele private, nu doar statele, pot comite infracțiuni ca jaful, ultrajul, răpirea sau crima. Nu trebuie să uităm că nu *orice* acțiune privată merită să primească necritic binecuvântarea noastră. Relevanța acestui adevăr care ar trebui să fie evident e că printre infracțiunile comise de persoane private regăsim fraudă, delapidarea și multe alte forme de furt. Una dintre aceste forme este falsificarea sau contrafacerea, în care furtul e comis de falsificator.

Acesta corupe piața prin oferirea unui fals drept lucru real.

Contrafacerea din artă privează cumpărătorii și proprietarii, ca și pe pictor sau pe proprietatea sa sau pe proprietarii articolului autentic. Însă contrafacerea banilor provoacă un haos general. Într-o societate unde aurul e singura formă de bani, o persoană poate obține aur numai în 3 feluri: (a) vânzând un bun sau un serviciu la schimb pentru o parte din stocul de aur existent; (b) primind aurul ca pe un cadou caritabil sau ca moștenire; și (c) minerind aur. Toate acestea sunt moduri productive de a obține aur, fie prin schimb, fie printr-o producție nouă de aur, fie prin primirea unui dar caritabil sau a unei moșteniri de la o altă persoană. Însă contrafacerea, de exemplu, făcând un metal obișnuit să arate ca aurul, fură nu doar un vânzător anume, ci întreaga economie de piață. Falsificatorul, atâta timp cât infracțiunea sa nu e detectată, poate extrage venituri nemeritate de la producători fără cunoașterea lor, exploatează producătorul în avantajul său și scade puterea de cumpărare a unității de aur pentru oricine din societate. Dar există cel puțin speranța că atunci

când contrafacerea e ilegală, aceasta va fi descoperită și eradicată iar vinovații prinși și opriți.

Însă atunci când statul sau creația sa, Banca Centrală, devine un falsificator legal, nu doar că aceasta nu e complet detectată, ci e apreciată de opinia publică, ghidată adesea de falsificatorii înșiși, drept administrare economică înțeleaptă. Atunci nu există moduri de a ne păzi de paznici, iar falsificatorul are drum liber să prăduiască societatea și să facă inflație după bunul plac. Rezultatul va fi un proces de inflație monetară continuă și accelerată și implicit de inflație a prețurilor.

Aceasta e, în mare, direcția din istoria monetară modernă, îndeosebi cea din secolul XX, – o istorie a etatismului și a scăderii puterii de cumpărare a unității monetare prin falsificare legalizată. Rezultatul e o adevărată și din ce în ce mai haotică Epocă a Inflației. Avem nevoie disperată de oprirea contrafacerii. Aceasta e propunerea inspirată de intuiția lui Mises privind efectele inevitabil distructive ale banilor de hârtie și ale rezervelor bancare fracționare. În schimb, pseudo-austriecii noștri nu propun abolirea contrafacerii, ci privatizarea ei, pentru a deschide procesul contrafacerii competiției private „libere”.

Unul din citatele preferate ale lui Mises pe bani și bănci era din Thomas Tooke: „liberul schimb în sectorul bancar echivalează cu liberul schimb în fraudare”. Tooke și Mises, se referă, desigur, la rezervele bancare fracționare, unde băncile se obligă să preschimbe la cerere bancnote în bani care nu există în seifurilor lor. Aceste note bancare sau depozite sunt contrafacere așa cum sunt chitanțele de depozitare pentru niște grâu non-existent dintr-un depozit. Chitanțele false arată ca chitanțele autentice pentru grâul din depozit. Aceste chitanțe false erau împrumutate de proprietarii de silozuri până în deceniile recente, când această practică a emiterii de chitanțe în regim de rezerve fracționare pentru grâu a fost scoasă în afara legii și oprită.

Liderii liberei competiții în contrafacere răspund că aceasta e pur și simplu funcționarea pieței, că piața înregistrează o „cerere” pentru mai mult credit expandat și că bancherii privați, acești antreprenori kirznerieni sunt „alerți” la această cerere. Firește, există *mereu* o „cerere” pentru fraudă și delapidare pe „piață” și va exista mereu o mulțime de falsificatori „alerți”, dornici și capabili

să ofere aceste bunuri. Dar dacă definim „piața” nu doar ca pe o ofertă de bunuri și servicii dorite, ci ca pe o ofertă de bunuri în contextul respectării drepturilor de proprietate, atunci vom avea o imagine diferită. Pentru a-l parafraza pe William Graham Sumner, când A îi oferă lui B un bun sau un serviciu, aceasta e o tranzacție autentică și normală de piață. A oferă lucrul cerut de B. Dar când A și B hotărăsc împreună să-i fraudeze pe C, D și E, avem o cu totul altă dihanie și cu siguranță nu o tranzacție de piață în sens voluntar.

Urmând o sugestie subtilă făcută de David Gordon, să examinăm un tip ușor diferit de rezerve bancare fracționare. În loc de a emite depozite sau bancnote proprii care funcționează ca chitanțe contrafăcute de depozitare a monedei metalice, să asumăm că aceste bănci tipăresc bancnote în dolari care seamănă cu cele federale autentice și le completează cu semnătura trezorerului Statelor Unite. Băncile tipăresc aceste hârtii și le împrumută cu dobândă. Dacă sunt criticate pentru ceea ce oricine ar considera falsificare și contrafacere, de ce nu pot aceste bănci răspundă: „ei bine, avem rezerve metalice autentice, ne-con-

trafăcute, în cotă de 10% în seifurile noastre. Atâta timp cât oamenii au încredere în noi și acceptă aceste hârtii ca echivalente ale banilor autentici, ce e greșit? Noi doar facem tranzacții de piață, nici mai mult, nici mai puțin decât orice bacă pe rezerve fracționare”. Și ce e *greșit* în legătură cu afirmația că aceasta se aplică la orice caz de rezerve bancare fracționare? Dacă *in sine* contrafacerea este deplorabilă și trebuie scoasă în afara legii, de ce nu se aplică aceleași standarde surogatului ei, practica rezervelor bancare fracționare, care acum e legală și care ar exploda în raiul „băncilor libere” al pseudo-austriecilor noștri non-misesieni. Prin urmare, acești adepți ai liberei întreprinderi bancare trebuie să accepte că ar fi permis prin lege oricărei persoane și a oricărei bănci să emită falsuri și să tipărească dolari, lucru care n-ar fi ilegal, dacă s-ar menține ceva „rezerve” de hârtii autentice. Și dacă adepții activității bancare libere acceptă contrafacerea „liberă”, trebuie să accepte și consecința ei imediată, explozia inflației necontrolabile.

Evident, politica monetară e un domeniu străniu deoarece e un sector unde nimănui, de la au-

torii scrisorilor în cariocă până la F.A. Hayek, nu pare să-i fie frică să se lanseze în fantezii utopice sau către ceea ce Hayek ar ironiza în mod obișnuit drept „constructivism”. Poate că și eu fac același lucru, însă cu diferența importantă că propunerea mea rămâne în limitele drepturilor de proprietate, banilor marfă autentici și ale teoriei monetare misesiene.

Ludwig von Mises a observat că, de îndată ce diverse mărfuri de pe piață sunt selectate ca mijloc de schimb și mai apoi ca mijloc general de schimb, devenind „bani”, există o tendință inexorabilă a pieței ca o monedă-marfă să câștige primul loc în fiecare comunitate. În orice societate în care au existat, aurul și argintul au devenit singurele mărfuri care au supraviețuit ca bani, monedele de argint, mai abundente, fiind folosite pentru tranzacțiile mici iar cele de aur, mai rare, fiind folosite pentru tranzacțiile mari. În fiecare societate și țară, monedele de aur și argint au circulat în diverse greutăți determinate de piață; în general, unitatea contabilă, unitatea folosită pentru a calcula conturile contabile, profiturile sau activele, ca și veniturile oamenilor, a fost greutatea în aur

și argint așa cum era denumită în limbajul fiecărei țări. Pe măsură ce țările s-au dezvoltat și s-au descoperit reciproc, monedele de aur și argint din diverse țări au tins să se schimbe în funcție de conținutul de metal prețios; de exemplu, dacă dolarul american a fost *definit* ca $1/20$ din uncia de aur iar francul francez ca $1/100$ din uncia de aur, atunci „rata de schimb” a dolarilor în franci era în mod natural rata greutateilor lor: cinci franci pentru un dolar. Ratele aurului și argintului, pe de altă parte, vor tinde să fie stabilite pe piață la rata curentă a puterilor de cumpărare ale aurului și argintului, așa cum sunt determinate de cererea și oferta pentru cele două metale.

Timp de secole, statele au interferat și distrus procesul natural de selecție a banilor metalici internaționali. Statele și-au însușit postul de comandă al economiei prin naționalizarea funcției de batere de monedă și apoi și-au facilitat diminuarea standardelor greutateilor monedei prin schimbarea accentului de la greutatea unității de aur și argint la *cantitate* sau chiar la *nume*. Prin schimbarea unității monetare de la, să zicem, un dolar ca $1/20$ dintr-o uncie de aur la dolarul însuși,

statul poate dilua sau subția în mod repetat greutatea în aur a unității monetare. „Lira sterlină” englezească, așa cum indică și numele ei („pound sterling”), era definită ca greutatea unui pfund de argint; acum a fost diminuată până la jumătate dintr-o uncie de argint. Insistența majorității statelor pe fixarea unei rate de schimb, adică, a prețului argintului și aurului, adică „bimetalismul”, a fost aproape la fel de distructivă și a facilitat procesele de scădere a valorii. Această rată fixă bimetalică, de obicei stabilită inițial ca rată determinată de prețurile pieței globale, s-a distanțat inevitabil din ce în ce mai mult de aceasta din urmă, odată cu trecerea timpului. Legea lui Gresham a intrat în funcțiune și a provocat crize bruște ale metalului subevaluat artificial, împreună cu intrări și surplusuri ale celui supraevaluat artificial. Pe o piață liberă autentică statul n-ar fixa ratele de schimb, ci ar permite țărilor și societăților să selecteze prin piață un mediu de schimb sau o unitate de calcul: aceasta a fost descrisă ca „etalioanele paralele” ale aurului și argintului și posibil ale altor metale și s-a numit de asemenea „metalismul liber”.⁶⁸

⁶⁸ Despre etaloanele paralele vezi Mises, *Theory of Money and Credit* (New Haven, Conn.: Yale University

Un regim de piață autentic liberă a banilor ar permite pieței să selecteze orice metal vrea ca mediu de schimb și unitate de calcul contabil, fără încercarea statului de a fixa rate de schimb între ele.⁶⁹

Press, 1951), pp. 179ff. Despre cum funcționau în Europa medievală și în cea modernă timpurie și despre cum bimetalimul a interferat cu ele și a oferit oportunități pentru depreciere, vezi Luigi Einaudi, „The Theory of Imaginary Money from Charlemagne to the French Revolution” în *Enterprise and Secular Change*, F.C. Lane and J.C. Riemersma, ed. (Homewood, Ill.: Irwin, 1953), pp. 229–61. Despre „metalismul liber”, vezi două lucrări de William Brough, *Open Mints and Free Banking* (New York: Putnam, 1898) și *The Natural Law of Money* (New York: Putnam, 1894).

⁶⁹ Comparând reîntoarcerea la moneda de aur în Europa după jumătate de mileniu, la mijlocul secolului XIII în Florența și Genova, profesorul Lopez, un mândru genovez, scrie:

Florența, ca majoritatea statelor medievale, a făcut din bimetalism și trimetalism [cupru] baza politicii ei monetare ... Genova, dimpotrivă, în conformitate cu principiul restrângerii intervenției statului pe cât de mult posibil, nu a încercat să impună o relație fixă între monedele diferitelor metale ... în esență, baterea de monedă de aur din Genova n-a încercat să integreze baterea de argint și de lingouri, ci să formeze un sistem independent. (Robert Sabatino Lopez, „Back to Gold, 1252” *Economic History Review* [aprilie 1956]: 224)

Ne-am putea aștepta ca o piață liberă globală, rețeaua puternică a schimburilor voluntare pe care Mises a numit-o *oecumene*, să se miște nerestricționată spre un metal monetar⁷⁰. Și, dacă ar fi unul sau două, unitățile monetare ar transcende eventual numele independente sau cvasi-independente date de state, pentru o forma un sistem global de unități simple de greutate. Ne-am putea aștepta ca întreaga lume, pe măsură

⁷⁰ Despre Mises și *oecumene*, vezi Joseph T. Salerno, „Ludwig von Mises as Social Rationalist” pp. 26–54, esp. 27–36. Salerno scrie despre oicumena misesiană:

Ca fruct final și complet al evoluției sociale conduse de principiul ontologic cosmic al diviziunii muncii, „oicumena” îmbrățișează întreaga umanitate care cooperează în procesele hiperspecializate de producție. În orice moment din istorie oicumena emergentă este rezultatul „rațional și intenționat” al procesului intersubiectiv, al cărui scop este îmbunătățirea situației societății. Acesta există nu ca un lucru în sine, ci ca un complex de relații sociale care se cristalizează dintr-o orientare comună a acțiunilor umane individuale, adică, de a folosi diviziunea socială a muncii ca mijloc pentru atingerea scopurilor individuale. Deoarece aceste relații emană din voință, ele trebuie să fie afirmate și recreate zilnic în gândirea și acțiunea umană. (Ibid., p. 31)

ce interferența statului în *oecumena* pieței dispare, să nu mai vorbească și calculeze în „dolari”, „franci” sau „mărci”, ci numai în uncii sau grame de aur. Acest tip de lume ar fi fost visul împlinit al multor economiști și oameni de stat din secolul XIX, secolul clasic al etalonului aur. Într-o serie de conferințe monetare internaționale au existat încercări de a avea o piață liberă mai mare, unificată. Aceste încercări erau opuse celor de secol XX, care au căutat un control guvernamental monetar tot mai mare. Ideea era, mai întâi, să ajustezi ușor ratele de schimb existente pentru a le face multiple unele de altele, facilitând astfel renunțarea la nume și creșterea folosirii explicite a unităților de greutate pentru aur din fiecare țară. Din nefericire, iritanta problemă a argintului a obstrucționat orice acord până ce Primul Război Mondial a măturat orice încercare de căutare a unei autentice monede metalice internaționale.⁷¹

⁷¹ Vezi relatarea detaliată din opera mult neglijată a lui Henry B. Russell, *International Monetary Conferences* (New York: Harper, 1898). Vezi și Frederick A.P. Barnard, *The Metric System of Weights and Measures* (New York: Columbia College, 1872), care tratează problema unificării internaționale a unităților monetare într-o anexă ca un subcaz al problemei unificării tuturor măsurilor metrice.

Din nefericire, după Primul Război Mondial, încercarea de cooperare dintre băncile centrale pentru coordonare monetară internațională a fost căutarea unui tip de internaționalism monetar diametral opus curentului din secolul nouăsprezece. În locul căutării unei monede globale necontrolate și neobstrucționate de stat, am văzut încercări repetate de a realiza un tip de inflație guvernamentală coordonată global a banilor de hârtie. Visul lui Keynes se apropie și mai mult de realizare: înființarea unui guvern mondial cu o Bancă Mondială care emite o monedă nouă de hârtie numită *bancor* pentru Keynes, *unita* pentru Harry Dexter White, *phoenix* după publicația *Economistul* din Londra etc. Toate națiunile din lume cred că ar putea face inflație împreună păstrând fixe cursurile de schimb și evitând crize ale rezervelor monetare de tipul celei care a pus la pământ standardul „aur” britanic în anii 1920 și „aurul” suflat al sistemului Bretton Woods după cel de-Al Doilea Război Mondial. În acel caz nu ar exista nimic care să oprească zborul lin al inflației globale – asta, bineînțeles, până când piața va prelua frâiele de la moneda globală de hârtie aflată în plină depreciere-

re iar lumea va trece prin holocaustul înfricoșător al inflației globale galopante.

Să ne depărtăm de acest scenariu sinistru și să revenim la proiecțiile și speranțele mele privind o piață liberă globală, o oicumenă interconectată și prosperă. Ne putem imagina ce se va întâmpla pe această piață dacă îi este permis să evolueze fără distorsiune sau interferență guvernamentală. Ne putem imagina o viitoare economie liberă globală care folosește numai banii metalici, în care întreaga lume folosește unități din greutatea aurului ca bani, atât ca mediu de schimb, cât și ca unitate de calcul contabil. Orice socoteală va avea loc în termenii unciilor sau al gramelor de aur care ar forma stocul global de bani. E posibil ca argintul să continue să fie folosit ca bani metalici pentru tranzacții mici, dar ne putem imagina că urmărirea eficienței de către piață va duce în cele din urmă la un singur tip de bani metalici. Banii vor fi complet privați, fără intruziunea statului, deoarece aurul va fi extras și bătut de firme private. (Nu există motive să asumăm că doar statul e calificat să emită monede. De fapt, având în vedere trecutul său de continuă depreciere, acesta nu e califi-

cat deloc să emită monede).

O „piață liberă” înseamnă absența interferenței statului cu economia. Înseamnă că indivizii și firmele private sunt liberi să câștige bani și să facă profit și că sunt, de asemenea, liberi să aibă pierderi. Nu poate exista libertate autentică de alegere fără libertatea implicită de a pierde. Nicio firmă nu este „prea mare pentru a cădea”. O piață liberă a banilor înseamnă în mod necesar abolirea băncilor centrale și a așa-ziselor „asigurări” ale depozitelor. Băncile trebuie lăsate să se prăbușească.

Firește, o „piață liberă” implică în mod necesar respectul total pentru proprietatea privată și protejarea ei. Aceasta înseamnă că dreptul la proprietate privată trebuie garantat întotdeauna. Aceasta nu implică doar eliminarea ultrajului și a crimei, ci și a tuturor formelor de furt și fraudă, inclusiv a contrafacerii. Aceasta trebuie urmărită complet de lege și, mai mult, trebuie disprețuită și condamnată de opinia publică. Ca susținător al rezervelor bancare 100%, al acoperirii în aur pentru toate bancnotele și depozitele, recunosc că statului i-ar fi greu să supravegheze băncile, acestea fiind ingenioase în a fenta reglementările governa-

mentale. Politica de 100% rezerve trebuie pusă în practică nu prin reglementările administrative, ci prin sistemul juridic. În timp ce anumite anchete pot descoperi punctual bancnote contrafăcute, ar fi mult mai simplu și eficace să eliminăm imediat și total orice neîndeplinire a obligațiilor de plată la cerere. În primul rând, așa cum voiau jacksonienii, dar n-au putut trece de Congresul dominat de politicienii Whig la sfârșitul anilor 1830, la primul semn al unei astfel de neplăți, banca trebuie declarată insolventă și activele ei lichidate. Însă, în al doilea rând, acești bancheri nu trebuie tratați doar ca antreprenori care iau decizii de afaceri greșite, ci ca falsificatori și delapidatori care trebuie eradicați prin lege. Plata către toate victimele și niște ani buni de închisoare ar putea servi ca descurajare și ca pedeapsă dreaptă pentru acest tip de activitate infracțională.

Văd, așadar, lumea pieței libere din viitor ca una a banilor globali pur metalici. Creșterea ofertei monetare bancare nu va fi tolerată și va fi tratată drept contrafacere și încălcare a drepturilor de proprietate, așa cum și este. Oferta monetară va crește numai încet, concomitent cu creșterea sto-

cului global de aur. Flagelul inflației va fi, în fine, eliminat din lume; prețurile vor scădea și cu cât economia va fi mai productivă, cu atât mai mult va crește oferta de bunuri și prețurile vor continua să scadă, costul vieții va scădea iar nivelul de trai va crește din ce în ce mai mult pentru toată lumea. Iar fără rezervele fracționare nu vor mai fi avânturi și prăbușiri economice, multitudini de investiții eronate, distorsiuni și șocuri de euforie și disperare produse de ciclurile economice. Investițiile vor fi limitate la economisirile voluntare și, de aceea, nu vom avea izbucniri periodice de investiții nesănătoase care ulterior să fie lichidate de o recesiune. Oicumena globală va fi în sfârșit asigurată de banii ceruți de libertate: bani metalici produși de piață și a căror valoare e decisă în întregime de piață și nu de stat.

Consumatorii vor fi mult mai liberi și economia va fi mai sănătoasă iar singurele care vor pierde din dezvoltarea acestei oicumene a pieței vor fi grupurile de interese care beneficiază de stat și de inflația generată de bănci și care compun elitele conducătoare din economia noastră tot mai dominată de stat.

EPILOG: RENAȘTEREA AUSTRIACĂ MODERNĂ

Scurta istorie pe care profesoara Karen Vaughn o face renașterii austriece moderne ca observator participant este, înainte de toate, o relatare părținitoare, din punctul de vedere hayekian / lachmannian. Abordarea ei este o altă variantă a teoriei Whig a istoriei gândirii, de această dată dintr-o perspectivă lachmanniană. Fiind progresistă, istoria lui Vaughn trebuie să se potrivească tiparului procustean al bâlbâielilor timpurii, îmbunătățirii și pașilor gradualii către lumină; începe în America după cel de-Al Doilea Război Mondial cu Mises drept purtător al tradiției austriece; e îmbunătățită și completată de Hayek; și, în final, e încoronată de marșul înainte al lachmannismelor nihiliste, bâjbâielilor creative ale lui O'Driscoll și Rizzo și, în final, însuși destrucționismul „limitat” al lui Lachmann e depășit de străfulgerările unei teorii noi, mari și nobile care subliniază „evoluția biologică” și culminează în opera mai multor tineri absolvenți, studenți ai profesorului Don Lavoie.

Cele două lucrări despre care Vaughn consideră că luminează drumul spre o nouă și grandioasă paradigmă austriacă constau în particular din două articole publicate în jurnalul minor și acum defunct al lui Lavoie, *Procesul de piață*.

Profesoara Vaughn lasă deoparte fapte relevante în relatarea sa visătoare. Unul e că ea însăși e în consiliul Centrului lui Lavoie pentru Studiul Procesului de Piață și că, de aceea, face, într-o oarecare măsură, o pledoarie interesată.

În orice caz, cum reușește abordarea ei progresistă, neo-austriacă să capteze procesul istoric, forma sa instituționalistă de austrianism? Pe scurt, cum a prezis ea viitorul austriac imediat? Răspunsul e că nu foarte bine. Articolul profesoarei Vaughn a fost scris pentru o conferință privind tradiția austriacă în economie din primăvara lui 1989. În mai puțin de patru ani, cât au trecut de atunci, întreaga lume austriacă s-a schimbat dramatic. E o întreagă lume în mișcare, chiar dacă nu cea „kaleidică” percepută de Ludwig Lachmann. De când a fost scris articolul ei, Societatea lachmanniană pentru Economie Interpretativă, înființată de profesorul Lavoie, a venit și a plecat, jurnalul *Proce-*

sul de piață a dispărut iar Centrul pentru Studiul Procesului de Piață a părăsit teoria economică. Propria mea predicție, îndrăznesc să spun că mai bună decât a profesoarei Vaughn e că, odată cu moartea profesorului Lachmann și îndeosebi cu pierderea interesului pentru teorie economică de către fondul de finanțare, lachmannismul și variantele sale lavoieni vor ieși rapid din scenă. Nefiind un istoric progresist, această evoluție nu mă neliniștește câtuși de puțin.⁷²

Să ne întoarcem la istoria renașterii austriece scrisă de profesoara Vaughn. Pentru a lăuda evoluțiile mai târzii, ea e forțată să le minimizeze pe cele timpurii, îndeosebi lupta nobile a lui Ludwig von Mises și chiar și a celor care au mers pe aparent discreditatul drum misesian. Parte din mitologia ei progresistă e că Hayek trebuie zugrăvit ca superior lui Mises. Îl avem pe Mises lăudat

⁷² În ultima sa discuție privind economia Austriacă, Vaughn, în timp ce abandonează tăcut proiectul lavoian și renunță la toate referințele la el, tot caută un amestec de „evoluție” și instituționalism drept cale de salvare pentru teoria austriacă. Karen I. Vaughn, „The Problem of Order in Austrian Economics: Kirzner vs. Lachmann” *Review of Political Economy* 4, no. 3 (1992): 251–74.

cu inima îndoită drept persoana care păstrează de unul singur Școala austriacă în Statele Unite în anii 1940, 1950 și 1960. Ea îl acuză pe Mises că a fost un outsider în mediul academic, că a fost incapabil să-și asigure o catedră oficială datorită „viziunii sale anti-etatiste deschise” și datorită nefericitului său „stil emfatic”. Ea e forțată să admită că, deși Hayek, care are „în cele din urmă ... cea mai importantă influență în Renașterea austriacă”, a emigrat în Statele Unite în 1940 și deși preda în același timp la universitatea din Chicago, în mod inexplicabil, „Mises, colegul său mai în vârstă, e responsabil de aducerea economiei austriece în America.”⁷³

Ceea ce uită să menționeze, deoarece i-ar corecta perspectiva depreciativă despre Mises, e că nici Hayek, în ciuda stilului său clar *neemfatic*, n-a putut găsi un post academic oficial în Statele Unite și că salariul *său*, de asemenea, era finanțat de Fondul William Volker, aceeași organizație care i-a finanțat postul de profesor lui Mises, deoarece „știa de lupta sa [a lui Mises] anti-etatistă de o viață”. Fondul Volker i-a finanțat poziția profeso-

⁷³ Vaughn, „Mengerian Roots”, p. 396.

rală lui Hayek din același motiv.

În plus, motivul pentru care Hayek n-a sprijinit renașterea austriacă din Statele Unite în ciuda anilor săi de profesor la Chicago e că Hayek nu era tipul de profesor care să aprindă sau inspire interesul studenților. Hayek a fost îndepărtat de la predarea economiei la universitatea din Chicago de către departamentul de economie și trebuia să predea la Comitetul Gândirii Sociale, un departament fermecător de interdisciplinar pentru absolvenți, dar ai cărui doctoranzi, fiind în afara liniilor ortodoxe ale departamentului, nu erau tocmai potriviți pentru cariera academică. Însă mai important decât aceasta, Hayek ca profesor nu avea personalitatea care să inspire studenți sau discipoli. Spre deosebire de Mises, care era fermecător și devotat creșterii productivității studenților săi, Hayek era rece și distant, răspunzând doar întrebărilor specifice puse de studenții săi doctorali și fără să se angajeze vreodată în discuții sau conversații. Astfel, Hayek nu a sprijinit renașterea austriacă. De asemenea, așa cum Vaughn admite pe scurt, Hayek nu apăruse încă cu studiile sale „evoluționiste” sau cu altele filosofice. Prima sa

pretinsă capodoperă, *Constituția libertății*, publicată în 1960, era de filosofie politică mai degrabă decât de economie și era o filosofie politică fără nicio greutate, fiind demolată de critici austrieci precum studentul său Ronald Hamowy.

În final, Hayek s-a retras de la Universitatea din Chicago în 1961 și pentru că universitatea a refuzat să-i plătească o pensie, pentru că nu-i plătise vreodată vreun salariu, Hayek a fost forțat să plece din Statele Unite și să meargă în Germania, unde a putut obține un salariu de la Universitatea din Freiburg. Din 1961, Hayek n-a mai stat în Statele Unite iar acest fapt, omis în mod curios în relatarea lui Vaughn, a jucat un rol important în faptul că Hayek nu are un rol central în renașterea austriacă al cărei început e fixat de Vaughn odată cu conferința din South Royalton din 1974⁷⁴. Așa cum subliniază Vaughn, câștigarea Premiului Nobel de către Hayek mai târziu, în toamna lui 1974,

⁷⁴ Vaughn atribuie aparenta neglijare a lui Hayek de la conferința din South Royalton faptului că eu „nu apreciez prea mult teoria politică sau economică a lui Hayek”. Foarte adevărat, cu excepția faptului că nu aveam vreun control asupra articolelor celorlalți doi participanți importanți: Israel Kirzner și Ludwig M. Lachmann. Vaughn, „Mengerian Roots”, p. 402n.

a declanșat un interes general și continuu pentru Hayek și întreaga tradiție austriacă.

Acuratețea istorică mă obligă să mă opresc asupra analizei comparative a profesoarei Vaughn asupra mea și a profesorului Kirzner, fără îndoială, doi dintre cei mai productivi studenți americani ai lui Mises, ambii publicând lucrări austriece importante înainte de evenimentul din 1974 de la South Royalton. Eu, spune ea, sunt „cel care l-a interpretat cu devoțiune pe Mises pentru minoritatea libertariană radicală ... tineri, mulți dintre ei radical pro piață, care au descoperit opera lui Mises și care au ascultat folclor austriac pe genunchii lui Murray Rothbard”⁷⁵. Iată-mă, deci, în relatarea profesoarei Vaughn: un predicator al folclorului misesian către libertarieni tineri pro piață. Pe de altă parte, în timp ce eu distribuiam folclor misesian către tineri orbiți de admirație, ce făcea profesorul Kirzner? El „împotriva obstacolelor copleșitoare, încerca să continue opera lui Mises în contextul comunității academice convenționale”⁷⁶.

⁷⁵ Ibid., p. 399.

⁷⁶ Ibid.

Există două erori în relatarea istorică a lui Vaughn, oricât ar fi de comodă pentru propriul ei folclor progresist despre evoluția de la Mises către Lachmann și Lavoie. Una e că și eu eram în mediul academic. În momentul South Royalton, eram profesor de economie la Institutul Politehnic din Brooklyn; poate, fiind parte din tinerii orbiți de pe vremea aceea, nu realizase că nu eram folclorist tot timpul. A doua e despre rolul profesorului Kirzner. În timp ce Kirzner e un cercetător distins și cu contribuții la tradiția austriacă, chiar dacă s-a îndepărtat și el de Mises în ultimii ani, în acel moment cu greu putea fi considerat un luptător eroic pentru austrianism împotriva inamicilor academici. În realitate, Israel Kirzner a avut o prezență foarte palidă ca austriac la Universitatea din New York. M-am împrietenit cu cineva care luase doctoratul sub Kirzner la sfârșitul anilor 1960 și nu avea nicio idee despre teoria economică austriacă și despre faptul că mentorul său doctoral avea legătură cu ea.

Vaughn menționează că Institutul pentru Studii Umane a sponsorizat conferința de o săptămână de la South Royalton, ca și altele două din

următorii doi ani, una la universitatea din Hartford, pe care ea nu o nominalizează și una la Castelul Windsor, Anglia; de la conferințele din South Royalton și Castelul Windsor au apărut volume importante de articole.

Dar Vaughn nu-și pune problema următoare: ce s-a întâmplat cu aceste conferințe de înalt nivel academic care au făcut atât de mult pentru progresul Școlii austriece și al interesului față de teoria austriacă? Ceea ce s-a întâmplat e că aceste conferințe au dispărut pentru că sursa majoră de finanțare, pe care îl voi numi Donatorul, și-a schimbat interesele. Această schimbare a însemnat o îndepărtare de radicalismul și consecvența misesiană, manifestat atât în teoria economică austriacă, în special în praxeologie, cât și în economia politică a unui *laissez-faire* consecvent. La sfârșitul anilor 1970, Donatorul a decis că lucrurile la care Vaughn se referă ca „idei anti-etatis-tice fățișe” și „stilul emfatic” al lui Mises sunt prea candid și fără compromisuri pentru a fi înghițite de puterea politică sau prea puțin respectabile pentru alte surse de finanțare, precum guvernul federal sau liderii lumii academice. Pentru toate

aceste motive, Donatorul, urmat de beneficiarii zeloși ai largheței sale, a decis să înființeze institute moderate pentru politici publice și să dilueze teoria austriacă în așa fel încât să devină respectabilă și neamenințătoare pentru mediul academic. Aici el a încurajat diverse deschideri: către marxiști, hermeneuticieni și deconstructiviști și oricine era la distanță de devotamentul intransigent a lui Ludwig von Mises față de adevăr și libertate. Drept urmare, n-am mai avut conferințe academice austriece, ci numai burse și programe care promovau vederi non sau anti-misesiene în numele teoriei economice austriece.

Dacă profesoara Vaughn era *cu adevărat* interesată în documentarea luptei pentru adevărul austriac „împotriva obstacolelor copleșitoare” trebuia să examineze realizarea remarcabilă a lui Llewellyn H. Rockwell, Jr. de a întemeia Institutul Ludwig von Mises acum zece ani. Lew Rockwell a înființat Institutul fără granturi, fără angajamente, fără un mare Tată Protector. Tot ce avut a fost sclipirea unei idei de o viață: să înființeze un institut dedicat lui Ludwig von Mises și să promoveze paradigma misesiană în economia austriacă. De

fapt, Tatăl Protector, Donatorul menționat mai devreme, a fost furios pe planul lui Rockwell de a înființa Institutul Mises și a avut chiar marele tupeu să-i „ordone” să nu o facă. Când Lew a mers înainte, împotriva acestui ordin, Donatorul a comandat un boicot, atât al Institutului, cât și al înființării de mai târziu a singurului jurnal austriac, *The Review of Austrian Economics*.

Există vești bune la această a zecea Conferință Aniversară a Institutului Mises. În primul rând, această conferință academică de teorie austriacă duce mai departe tradiția oprită la momentul Castelului Windsor; să sperăm că e prima dintre multe. Și, în al doilea rând, Donatorul și-a pierdut interesul pentru teoria austriacă și pentru ideologie. Conferința de vară a Institutului Mises, „Universitatea Mises”, este cam singura conferință educativă rămasă pe subiectul teoriei austriece. Și, pe măsură ce am dezvoltat din ce în ce mai mulți misesieni remarcabili, paradigma misesiană nu doar că a renăscut ca rezultat al succesului Institutului, ci acum e aproape singura paradigmă rămasă în domeniu. În locul istoriei progresiste a unei linii continue care merge înainte și în sus de la Mises la

studentii lui Lavoie, avem mai degrabă o istorie cu trei faze, o istorie în zig-zag cu paradigme și ideologii concurente. Prima fază a fost Renașterea, începând în vara și toamna lui 1974 prin conferința de la South Royalton și primirea de către Hayek a Premiului Nobel; însă această fază de expansiune s-a terminat undeva la sfârșitul anilor 1970, după Castelul Windsor și a fost succedată de faza a II-a, un declin și o degenerare a economiei austriece în diverse versiuni eronate și deviații, departe de paradigma misesiană. Iar apoi, odată cu apariția Institutului Mises în 1980, faza a III-a, cea a Renașterii, culminând cu succesele recente ale Institutului Mises, evadarea din sfera Donatorului și restaurarea ulterioară triumfătoare a paradigmei misesiene. Diferența față de sfârșitul anilor 1970 e că paradigma misesiană e acum la un nivel superior față de acum două decenii; nu doar că există mult mai mulți tineri misesieni și mulți alții sunt pe cale să apară, nu numai că „generația mijlocie” a anti-misesienilor renegați începe să dispară, ci misesienii au învățat mai mult în aceste două decenii, șlefuit și ascuțind cunoașterea misesiană în timpul luptelor împotriva acestor erori și deviații.

Și vestea cu adevărat bună a acestei a zecea Conferințe Aniversare a Institutului Mises e – și conferința stă mărturie pentru aceasta – că poate proclama victoria, poate anunța în sfârșit triumful paradigmei misesiene în casa austriacă pe care Mises însuși a creat-o. Marele Ludwig von Mises n-ar putea cere un tribut mai mare.

Scanează codul QR pentru acces rapid la pagina unde găsești diversele formate electronice ale cărții și link de cumpărare din Librăria Mises:

Conținutul codului QR:
<https://mises.ro/capitole/10-scoala-austriaca-si-paradigmele-economice/>

MisesRo

Institutul Ludwig von Mises România (mises.ro) a fost fondat în anul 2001 pentru cercetarea comparativă a aranjamentelor instituționale din perspectiva filosofiei politice și economice a proprietății private și a valorilor și tradițiilor libertății.

Institutul urmărește dezvoltarea conceptelor de cooperare și armonie socială, libertate, prosperitate, dreptate, la nivelul evoluției actuale a acestor concepte în Școala austriacă de drept și economie.

Prin studierea și promovarea paradigmei praxeologice, care se împletește în mod firesc cu etica proprietății private, Institutul sugerează un aranjament social care s-ar putea numi „liberalismul coerent”. În această „ordine a proprietății private” maniera etatistă de a face lucrurile este înlăturată din sfera sănătății, educației, monedei, transporturilor, comerțului și activităților economice în general, dar și din domeniul protecției sau al justiției.

În cadrul Institutului se țin cursuri educative și seminarii de cercetare avansată (*Seminarul Mises*), se fac traduceri după texte fundamentale sau de popularizare și se răspândesc rezultatele prin mijloace online (mises.ro) și tipărite (Colecțiile *Cărți mici · idei mari*, *Praxeologie și societate*, *Mari cărți ale Școlii austriece*).

Librăria Mises (mises.ro/librarie) este magazinul online de unde se pot cumpăra cărțile publicate în colecțiile Institutului Mises, alături de titluri ale Școlii austriece și liberalismului publicate de alte edituri.

Cărți în curs de apariție:

Mises, Rothbard, Hoppe, Salerno, Herbener, Hülsmann
et al., *Un veac de imposibilitate. Problema calculului
economic în socialism revizitată*

Murray N. Rothbard, *Etica libertății*

Ludwig von Mises, *Teorie și istorie*

Ludwig von Mises, *Socialismul, o analiză economică și
sociologică*

Ludwig von Mises, *Teoria banilor și a creditului*

Murray N. Rothbard, *Controverse economice*

Hans-Hermann Hoppe, *Democrația, idolul cu picioare de
lut*

Jesús Huerta de Soto, *Moneda, creditul bancar și ciclurile
economice*

Henry Hazlitt, *Eșecul noii economii*

Cărți apărute în colecțiile Institutului Mises România:

Murray N. Rothbard, *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*

Ludwig von Mises, *Birocrația*

Hans-Hermann Hoppe, *Teoria socialismului și a capitalismului*

Ludwig von Mises, *Economia în șapte lecții*

Block, Hoppe, Huerta de Soto, Hülsmann (Glăvan, Smirna, ed.), *Cinci eseuri monetare*

Murray N. Rothbard, *Liberalismul: adevărat și fals*

Mihai-Vladimir Topan, *Biblia economică a omului civilizată*
– *Un comentariu la Acțiunea umană de Ludwig von Mises*

Ludwig von Mises, *Acțiunea umană*

Murray N. Rothbard, *Pentru o nouă libertate: Manifestul libertarian*

Costel Stăvărache, *Incursiuni turboliberale*

Ludwig von Mises, *O perspectivă istorică asupra Școlii austriece de economie*

Ludwig von Mises, *Profituri și pierderi*

Jesús Huerta de Soto, *Efectele economice ale pandemiei: o analiză austriacă*

Walter Block, *Pledoarii incomode*

Joseph T. Salerno, *Ludwig von Mises ca raționalist social*

Murray N. Rothbard, *Școala austriacă și paradigmele economice*

Livrarea este gratuită pentru orice comandă din Librăria Mises de peste 200 de lei.

*Membrii MisesRo au reduceri de preț și livrare gratuită pentru orice comandă:
mises.ro/sustine*

